

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Vývoj horního práva v 19. století

Zpracovala: Hana Nelibová

Konzultant diplomové práce: JUDr. Petra Jánošíková, Ph.D.

Plzeň 2012

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny z nichž jsem pro svoji práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2012

Hana Nelibová

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomohli se psaním mé diplomové práce. Jmenovitě bych uvedla:

pana prof. JUDr. Ing. Romana Makaria, CSc. za konzultaci vybraného tématu, připomínky a rady ke psaní diplomové práce,

pana Josefa Suldovského za zapůjčení Obecného horního zákona,

pana Jiřího Krajíčka za zapůjčení pětisvazkové edice Českého horního práva,

slečně Jitce Zummerové za korekci a konzultaci cizojazyčného resumé,

Obvodnímu báňskému úřadu pro území Hlavního města Prahy a kraje Středočeského za poskytnutí odborných materiálů

a v neposlední řadě patří veliké poděkování mé rodině za podporu při psaní diplomové práce.

Obsah:

1. Úvod	3
2. Historický vývoj horního práva	5
2.1 Počátky českého horního práva	5
2.2 Ius regale montanorum	6
2.3 Horní právo v 16. století	8
2.4 Situace za vlády Habsburků	12
2.5 Horní právo za osvícenství	14
3. Právní úprava horního práva v 19. století	16
3.1 Obecná situace	16
3.2 Další obecné	18
3.3 Významné mezníky v hornictví a horním právu	19
4. Změny v horním právu	22
4.1 Změny vlivem průmyslové revoluce a těžby uhlí	22
4.2 Změny reagující na sociální situaci	23
4.3 Změny v souvislosti s nejednotností důlních měř	26
5. Reorganizace báňské správy	28
5.1 První změny báňské správy	28
5.2 Změny báňské správy s nástupem Obecného horního zákona	30
5.3 Zřízení horních úřadů	33
6. Obecný horní zákoník z roku 1854	36
6.1 Obsah Obecného horního zákona	36
6.1.1 Hlava 1. – Všeobecná ustanovení	37
6.1.2 Hlava 2. – O kutání	38
6.1.3 Hlava 3. – O propůjčce	39
6.1.4 Hlava 4. – O postoupení pozemků a vody pro báňské podniky a o náhradě za důlní škody	40

6.1.5 Hlava 5. – O vlastnictví k horám a o právech spojených s báňskou propůjčkou	40
6.1.6 Hlava 6. – O společném provozování hor a o těžářstvech zvláště	42
6.1.7 Hlava 7. – O udržování dolů v provozu a o dolových lhůtách	43
6.1.8 Hlava 8. – O vzájemném poměru důlních podnikatelů	45
6.1.9 Hlava 9. – O poměru majitelů dolů k jejich úředníkům a dělníkům	45
6.1.10 Hlava 10. – O bratrských pokladnách	47
6.1.11 Hlava 11. – O báňských dávkách	47
6.1.12 Hlava 12. – O vrchním dozoru báňských úřadů na hory a o řízení o něm	47
6.1.13 Hlava 13. – O trestech za přestupek předpisů horního zákona	48
6.1.14 Hlava 14. – O zániku, odnětí a vzdání se báňských oprávnění	49
6.1.15 Hlava 15. – O zástavních přednostních právech k horám a k jejich příslušnosti v exekuci	49
6.1.16 Hlava 16. – Hlava 16. – Přejícná ustanovení	50
7. Společenskovední význam kodifikace horního práva	52
8. Závěr	54
9. Resumé	57
10. Seznam použitých pramenů	60
10.1 Odborná literatura	60
10.2 Právní předpisy	60
10.3 Ostatní prameny	61

1. Úvod

Dějiny českého hornictví jsou vnitřně propojeny s dějinami země tak těsně, že není možné je od sebe oddělit.

Hrabě Kašpar Sternberg, 1838

Horní právo je významnou součástí každého právního řádu. Počátky horního práva nalezneme v dobách, kdy člověk začal využívat nerostné suroviny, které mu poskytovala země. Avšak v prvopočátcích hornictví se ovšem nedá zdaleka mluvit o právu jak ho známe v současné podobě. Stejně jako každý výtvar lidské činnosti i tato oblast prošla postupným vývojem a rozvojem.

Horní právo vzniklo hlavně jako potřeba regulace a ochrana hornické činnosti. Tato oblast práva upravuje způsob báňského podnikání a vztahy mezi jeho jednotlivými účastníky. Avšak horní právo je z historického pohledu vnímáno jako právo horního regálu a horní svobody. Ačkoli tyto dvě práva jsou základem tohoto odvětví, nalezneme v horním právu ještě řadu dalších ustanovení a institutů.

Z vývoje českého horního práva jsem si vybrala 19. století. Proč zrovna toto období? V hornictví nastává veliký zlom. Těžba drahých kovů přestává být významná a na první místo v těžbě nastupuje uhlí. Tato změna je především ovlivněna průmyslovou revolucí, kdy vzniká potřeba nalezení nového paliva pro průmyslové závody. V důsledku toho vrcholí naplno kodifikace horního práva vydáním Obecného horního zákona. Tento horní zákon má velký význam pro české horní právo. Snaha o kodifikaci horního práva byla již od 16. století, ale až vydáním výše uvedeného zákona byla úspěšně provedena.

Ve své diplomové práci se zaměřuji na historii horního práva, neboť bez představy a pochopení vývoje horního práva na našem území není možné si představit postavení horního práva v 19. století. V 19. století pak rozeberu situaci a vývoj horního práva a s ním spojené změny v hornictví a báňské správě. V hlavní části se podrobněji zaměřuji na Obecný horní zákon, který bych ráda blíže charakterizovala a rozebrala.

Přínosem této práce je přiblížení důležitého zlomu v dějinách hornictví a s ním spojeného vývoje horního práva. Toto období se mi zamlouvá z důvodu velkého významu Obecného horního zákona, který dodal své době nový směr v rámci horního práva. Tento zákon má význam nejen pro 19. století, ale i pro pozdější vývoj horního práva v řadě zemí, kdy mnohá jeho ustanovení byla začleněna do pozdějších horních zákonů.

S tímto převratem ve vývoji horního práva je spojeno mnoho dalších skutečností. Nejdůležitějším změnám ve vývoji je věnována také část této práce. Jedná se především o vliv průmyslové revoluce na proměny hornictví a s tím i spojený nástup nové skupiny obyvatelstva, která se utváří v novou třídní vrstvu.

S těmito změnami se spojena i přeměna státní správy. Pro potřeby společnosti tedy dochází k značným změnám v této oblasti. V práci se zaměřím na změny státní báňské správy a její ovlivnění Obecným horním zákonem.

2. Historický vývoj horního práva

Prvopočátky horního práva je nutné hledat v právu obyčejovém. Velký význam v tomto druhu práva měli starověcí Řekové a Římané, kteří dali obyčejovému hornímu právu pevné základy, které se později staly výchozím bodem pro psané středověké horní právo.

2.1 Počátky českého horního práva

Základ pro české horní právo nalezneme v horním právu jihlavském a mladším právu kutnohorském. „To, že české horní právo je prvním psaným právem svého druhu v celé střední Evropě, že horní právo jihlavské a kutnohorské sloužilo za vzor právním řádům mnohých zemí Evropy, nelze odtrhnout od příčiny, respektive podnětu, kterým byla bohatá ložiska stříbrných rud v Čechách a jejich intenzivních dobývání.“¹ Dochází k objevování a následnému dobývání těchto stříbrných ložisek, a proto je nutnost zdokonalovat a vydávat nové horní předpisy.

Jak již bylo zmíněno, prvním horním právem na našem území je právo jihlavské, kterému se také přezdívá právo české. Základy pro české horní právo je tedy možné nalézt ve dvou samostatných pramenech, kterými jsou právo jihlavské a pak mladší právo kutnohorské. Roku 1249 dochází k potvrzení Listiny svobod a práv, jejíž hlavní podstatou byla mnohá právní ustanovení upravující dolování stříbrných rud v jihlavském revíru. Tato Listina svobod a práv je později označována jako *Jura montium et montanorum*, a již byla určena pro všechny horníky v českém království.

České horní právo je postaveno na dvou základních principech. Těmito principy jsou horní regál a horní svoboda. Horním regálem se rozumí právo panovníka přivlastňovat si veškeré nerosty, kterými jsou především zlato a stříbro. Druhým principem je pak právo horní svobody. Právo horní svobody sjednává jednak volný přístup k vyhledávání a dobývání nerostných ložisek, ale současně znamená omezení vlastnického práva majitelů půdy, pod jejímž povrchem je

¹ MAKARIUS, Roman. *České horní právo, I. díl*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 1999, str. 5, ISBN 80-7225-033-7

provozována hornická činnost. Přestože jihlavské horní právo ještě neuvádí pojem horního regálu, tak je toto privilegium panovníkem již uplatňováno.

2.2 *Ius regale montanorum*

Velký význam pro středověké horní právo měl český panovník Václav II. a vydání jeho horního zákoníku *Ius regale montanorum*. Impulsem pro vydání tohoto předpisu byl rychlý rozvoj těžby stříbra v kutnohorském revíru. *Ius regale montanorum* je vydán roku 1300, ještě předtím než je Kutná Hora povýšena na královské horní město. *Ius regale montanorum* byl vydán především pro Kutnou Horu. Důvodem této úpravy bylo to, že došlo k rychlému rozvoji těžby stříbra v kutnohorské oblasti. Jihlava, která poskytovala poučení ze svých práv a privilegií hlavně do ciziny, odmítla se o tyto poznatky podělit s Kutnou Horou, která se pro ni stala náhle nebezpečným konkurentem.

Autorem tohoto nejznámějšího středověkého horního předpisu je nejspíše vlašský právník Gozzius z Orvieta, který byl jednak odborníkem v oboru římského horního práva, ale je také považován za vynikajícího znalce českého horního práva. Autor v tomto zákoně vychází ze zásady horního regálu. V *Ius regale montanorum* je horní regál, na rozdíl od práva jihlavského, již výslovně zmíněn. Je možné říci, že tento horní zákon je po obsahové stránce shodný s jihlavským horním právem. Z toho se dá vyvodit, že horní zákon Václava II. je zdokonalením již existujícího jihlavského horního práva.

Hlavní význam tohoto kodexu spočívá také v tom, že se v něm výrazně uplatňují pokrokové prvky římskokanonického práva. Je však nutné si uvědomit, že i když regální horní právo vznikalo pod poměrně silným vlivem římského a staršího německého práva, své definitivní podoby a obecné platnosti nabylo poprvé v českých zemích. Proto i když *Ius regale montanorum* je ovlivněno jak římským právem, tak i právem německým, je nutné vycházet z toho, že se zrodilo a dále rozvíjelo v českých zemích.²

Ius regale montanorum je složeno ze čtyř jednotlivých knih. První kniha se zabývá postavením osob, které jsou zúčastněny na hornickém podnikání. V jednotlivých kapitolách knihy první se pojednává o právech a povinnostech

² BÍLEK, Jaroslav. *České horní právo 2, Ius regale montanorum*. 1978, str. 2-4

urburců³, horního rychtáře, hormistra⁴, důlních měřičů a dalších osob, které jsou v hornictví důležité. První kniha je zajímavá tím, že nejen upravuje práva a povinnosti těchto zúčastněných osob, ale zasahuje i do jiných odvětví práva. Jiným odvětvím práva se především rozumí pracovní právo. Je zde upravena např. šestihodinová pracovní doba, zákaz práce přesčas a nebo stanovení vyplácení mezd. Dalším odvětvím práva, které je obsaženo v první knize *Ius regale montanorum*, je právo procesní. Zabývá se hlavně odvoláním na rozhodnutí urburěře a podjatostí a následným vyloučením podjatých soudců.

Druhá kniha upravuje způsob nabytí kutacího práva a práva hornických podnikatelů. Právo hornických podnikatelů znamená omezení vlastnického práva majitele pozemku, pod kterým je provozována hornická činnost. Dále je v knize druhé upraveno právo štolové. Na druhou knihu *Ius regale montanorum* navazuje kniha třetí, která se zabývá propůjčkami a jejich nejrůznějšími formami.

Poslední, čtvrtá, kniha je nejobsáhlejší a pojednává o horním soudu. Podrobně je zde upraveno řízení před soudem, postavení žalobců a obžalovaných, způsob obhajoby, ale také způsob úhrady nákladů řízení a opravné prostředky. Kniha čtvrtá má velmi obecný charakter a existuje spekulace, že do *Ius regale montanorum* byla začleněna hlavně proto, že panovníkovi se nepodařilo získat podporu u zemských stavů pro vydání zemského zákoníku.

Všechny knihy horního zákoníku Václava II. mají velmi blízký vztah k báňské správě. Jde především o úpravu postavení úředníků v báňské správě a výkon jejich pravomocí v procesu báňského podnikání. Ve srovnání s právem jihlavským a kutnohorským nenachází moc velkých odlišností, avšak *Ius regale montanorum* je psán podrobněji a důsledněji. Důležitou složkou báňské správy byl úřad nejvyššího mincmistra. Jeho pracovní náplň spočívala v dohlížení nad dodržováním mincovního regálu. Později, po mincovní reformě Václava II., byla veškerá ražba mincí soustředěna do Kutné Hory, která se stala mincmistrovým sídlem. Mincmistr kontroloval správnou váhu, ryzost a další podstatné náležitosti mincí.

Jak již bylo zmíněno výše, význam *Ius regale montanorum* spočívá v jeho jedinečnosti a pokrokovosti, díky čemuž byl přeložen do dalších evropských jazyků. Přestože je tento horní zákoník velmi rozsáhlý a jedinečný, tak přesto

³ Urburěrem se rozumí hlavní správce revíru a hlavní nájemce dolu a mincovny.

⁴ Hormistrem byl nazýván správce dolu.

nepokrýval veškerou problematiku, která je s hornictvím spojována. Proto také vedle tohoto královského zákoníku platí i řada norem a tradic zvykového práva. Na některé tyto normy přímo odkazuje samotný *Ius regale montanorum*. I přes tyto nedostatky je tento kodex považován za jedno z vrcholných děl středověkého práva, ze kterého i pozdější horní zákoníky vycházely. „*Ius regale montanorum* v českém znění „Právo královské horníkuov“ představovalo základní normu feudálního báňského práva českých zemí.“⁵

2.3 Horní právo v 16. století

Od 15. století dochází k postupnému úpadku panovnické moci. Tento úpadek moci vrcholí během 16. století. Tuto moc převzala hlavně města a pozemkoví vlastníci, kterým díky výsadám bylo umožněno zintenzivnění báňského podnikání. Jedním z důležitých pozemkových vlastníků byl hrabě Štěpán Šlik. Tento šlechtic vstoupil do dějin tím, že z malé krušnohorské osady buduje město Jáchymov a spolu s ním i rozsáhlý systém štol a šachet. Díky horní svobodě, která byla rodu Šliků udělena králem Vladislavem, mohl hrabě Štěpán Šlik roku 1518 vydat horní řád. Tento horní řád, jehož autorem je Jindřich z Könnerritzu, v zásadě popírá existenci královského regálu horního a mincovního. Král Ludvík byl tímto ustanovením oslaben, přesto ale horní řád roku 1520 potvrdil společně s výkupem stříbra a ražbou mincí. V důsledku tohoto kroku je Jáchymov povýšen na královské horní město. Nástupce krále Ludvíka, Ferdinand I., postupoval oproti svému předchůdci velmi radikálně. Uplatnil královský nárok na horní a mincovní regál. Roku 1528 dochází k uzavření smlouvy mezi králem a rodem Šliků. Šlikové v této smlouvě uhájili pouhý desátek z hor. Zároveň jim bylo odebráno právo na odběr stříbra a také právo na ražbu mincí.

Nejnámějším krokem Ferdinanda I. týkajícího se hornictví je smlouva se stavy, která je označována jako Narovnání o hory a kovy. Hlavním úkolem této smlouvy z roku 1534 bylo narovnat poměry mezi panovníkem, horními městy a šlechtou. Narovnání o hory a kovy obsahuje několik stěžejních zásad. Byl stanoven stavovský horní regál. Tímto ustanovením se stavům přiznalo právo

⁵ BÍLEK, Jaroslav. *České horní právo 2, Ius regale montanorum*. 1978. str. 1

na nižší kovy, kterými bylo železo, cín, měď, olovo a rtuť. Zároveň je přiznáno právo urbury, kterou se rozumí stanovení podílu na výnosu z těžby. Královský horní regál platí pro zlato a stříbro, avšak nově se rozlišuje úprava pro doly staré a pro doly nové. U starých dolů má vlastník pozemku nárok na polovinu urbury. Druhá polovina urbury přísluší panovníkovi. Nové doly jsou upraveny podle Jáchymovského horního řádu. Je vyřešena problematika mincovního regálu, který je výhradně přiznán králi. Jako poslední upravuje tato smlouva problematiku horních orgánů. Horní orgány jsou rozděleny na tři kategorie. „První kategorii tvoří orgány ústřední, které jsou podřízeny přímo králi. Patří sem mincmistr a mincovní úředníci. Do druhé kategorie, která je společná pro krále a pro vrchnost, patří desátník a přepalovač. Poslední kategorie je podřízena pouze vrchnosti a spadají do ní rychtář a přísežní“^{6,7}

Narovnání o hory a kovy platilo pouze pro Čechy. Poměry na Moravě jsou upraveny roku 1562 podle zásad jáchymovského horního řádu.

Roku 1545 je rod Šlinků přinucen vzdát se Jáchymova. V návaznosti k této skutečnosti vydává roku 1548 Ferdinand I. nový horní řád, který je až na malé doplnění shodný s právním řádem z roku 1541.⁸ Tento horní zákon nebyl vydán pro české země, ale pouze pro město Jáchymov a pro přilehlé revíry. Za autora je považován Mattes Enderlein, perkmistr a pozdější správce úřadu Jáchymova.

Tento nový královský horní řád je založen na systematické a principiální *Ius regale montanorum*. Jáchymovský horní řád výslovně vyhláší horní a mincovní regál jako výlučné privilegium panovníka. Zároveň je zakotvena zásada, že veškerý výtěžek stříbra náleží panovníkovi. Jáchymovský horní řád rovněž nově upravuje i báňské orgány. Nejvyšším horním orgánem je ustanoven královský horní hejtman, který je společně s ostatními horními orgány podřízen královské komoře. Úpravy zasáhly i horní soud. Horní soud je nově podřízen královskému hornímu hejtmanovi, který funguje jako odvolací instance. Proti rozhodnutí královského horního hejtmana se lze odvolat pouze k panovníkovi. Novinkou v tomto řádě je ustanovení o řízení exekučním.

⁶ Přísežný zastával funkci pomocníka správce revíru.

⁷ MAKARIUS, Roman. *České horní právo, I. díl*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 1999. str. 9. ISBN 80-7225-033-7

⁸ Oba řády jsou až na malé odlišnosti shodné, ale větší význam má horní zákon z roku 1548. Více o prvním Jáchymovském řádu z roku 1541 pojednává ve své knize JANGL, Ladislav. *České horní právo 3 - Jáchymovský královský horní řád*, 1978

Jak již bylo zmíněno, Jáchymovský horní řád z roku 1548 je shodný s horní řádem z roku 1541. Stejně jako řád starší je i tento rozdělen do čtyř částí. První část pojednává o povinnostech funkcionářů pohybujících se v oblasti hornictví. Následující část se zabývá provozem na dolech. Třetí část pak upravuje hutní provoz a hutnickou výrobu. Čtvrtá část stanovuje způsob vyřizování sporných záležitostí u horních soudů. Někdy je k tomuto hornímu zákonu uváděna ještě extra pátá část, která je nejbližší provázána s částí čtvrtou. Tato zvláštní část se zabývá řešením sporných záležitostí před perkmistrem⁹.

Jáchymovský horní řád je na svoji dobu velmi pokrokovou právní normou, která má veliký význam v dějinách českého hornictví. „Ferdinandův horní řád z roku 1548 byl vzorem pro horní řády vypracované pro cínové doly kolem Hřebečné a Horního Slavkova, stejně jako i pro reformaci českého práva kutnohorského v roce 1604.“¹⁰

Jáchymovský horní řád přiznal horní a mincovní regál jen panovníkovi. Proti této skutečnosti se postavila města a šlechtici, kteří nepřestali usilovat o získání větší hospodářské moci. V roce 1575 dochází k uzavření nového Narovnění o hory a kovy s panovníkem Maxmiliánem II. Toto Narovnění ponechává v platnosti předchozí Narovnění, ale jsou zde provedeny určité změny. Je upraven královský regál, a to tak, že na dobu 25 let je královský regál snížen na jednu čtvrtinu urbury a zbylé tři čtvrtiny náleží šlechtě. Další změnou je zvýšení ceny dodávaného stříbra do královských mincoven. Poslední výraznou změnou je rozšíření obsahu královského a stavovského regálu. Královský regál nově obsahuje kamennou sůl a regál stavovský je rozšířen o síru, vitriol a kamenec. Společně s vydáním tohoto nového Narovnění o hory a kovy jsou opětovně potvrzeny svobody a privilegia Kutné Hory, Kašperských Hor a Jílového.

Druhá polovina 16. století je považována za období rozkvětu českého hornictví u nás. Všechny horní řády, které v tomto období vznikaly, vycházejí z Jáchymovských horních řádů, které se pro ostatní horní řády staly určitým vzorem práva. Největší význam z ostatních horních řádů vzniklých v 16. století lze přikládat právu slavkovskému. Ve slavkovském právu se používalo nejvíce prvků z Jáchymovského horního řádu. První zmínka o slavkovském právu je

⁹ Perkmistrem se nazýval správce dolu nebo určité horní oblasti.

¹⁰ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 30. ISBN 80-7225-130-9

z roku 1509, kdy šlechtic Jan Pluh z Rabštejna vydal pro slavkovské doly horní řád, který je později mnohokrát doplňován a měněn. První změna je provedena hned po šmalkaldské válce roku 1547, kdy Ferdinand I. potvrzuje Slavkovu dříve udělená práva a svobody. Následující rok je Slavkov povýšen na královské horní město a zároveň mu byl udělen horní řád, kterým se tento největší cínovcový revír řídil až do poloviny 19. století.

Ostatní cínovcové revíry Krušných hor jsou spravovány horními řády lokálního významu. Mezi tyto horní řády patří např. Blatenský řád z roku 1535 a Řád Božího daru z roku 1500.¹¹ U těchto menších lokálních rudných revírů se báňská správa řídí podle jáchymovského práva, i když personální obsazení úřadů bylo výrazně omezeno. Báňská správa byla představována většinou pouze hormistrem s písařem a přísežným. Po skončení třicetileté války jsou malá horní města podřazena pod větší horní města, a tím jsou tedy spravována hormistry větších horních měst.

Díky velkému rozmachu hornictví v 16. století dochází k objevení dvou základních poznatků, ze kterých hornictví v tomto období vychází. Prvním poznatkem je přesný popis kompetencí jednotlivých báňských úředníků. Činnost těchto úředníků je zaměřena jak na výkon báňské správy, tak i na přímé technické řízení v procesu dobývání nerostů. Veškerá činnost báňské správy je upravována dekrety dvorské komory, dále nařízením úřadu nejvyššího hejtmána, později pak nařízením úřadu vrchního mincmistra a vrchního horního úřadu.

Druhým důležitým poznatkem byla nejednotnost horních úředníků v oblasti územní působnosti. Jihlavské horní právo upravovalo činnost urburéře, nejvyššího královského úředníka, pouze pro oblast jihlavského revíru. K jeho důležitým povinnostem patřilo i předsedat hornímu soudu, jehož územní kompetence dříve zasahovala na celé území Čech i Moravy. Tento soud působil pro všechna horní města v Království českém i jako soud odvolací. Stejně jako podle práva jihlavského, tak i podle *Ius regale montanorum* zastupoval zájmy v Kutné Hoře urburéř, jehož povinnosti byly obdobné jako povinnosti urburéře

¹¹ Další příklady horních řádů u lokálních revírů lze najít v knize MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. ISBN 80-7225-130-9

jihlavského. Postupně je jeho agenda sjednocována s povinnostmi nejvyššího mincmistra, jehož kompetence jsou rozšiřovány na všechny hornické oblasti.

2.4 Situace za vlády Habsburků

Roku 1526, kdy nastupují na trůn Habsburkové prostřednictvím Ferdinanda I., dochází k velké změně organizace českého hornictví. Jako první Ferdinand I. uplatnil své panovnické právo na horní a mincovní regál, který byl před nástupem Habsburků, za vlády Jagelonců, značně omezen stavovskou mocí. Důležitým krokem, který tento habsburský panovník učinil, bylo zřízení komory české. Prostřednictvím tohoto úřadu, do kterého dosadil odborníky, panovníkovi oddané úředníky, chtěl Ferdinand I. omezit stavovskou moc. Panovník měl za cíl posílit nejenom svoji moc, ale především navýšit královské příjmy. Nejprve chtěl ovládnout podnikání státních dolů, poté soukromé doly jednotlivých feudálů. Tyto panovnickovy zájmy podporovala a prosazovala Česká komora. Jak již bylo zmíněno výše, důležitá zákonná úprava za vlády Ferdinanda I. je „Narovnání o hory a kovy“. Přestože tato zákonná úprava měla pouze dočasný charakter, nic neměnila na panovnickově cíli, zprostředkovaném Českou Komorou, získat co největší podíl a zisk na hornické činnosti.

Hlavní oporou při prosazování Ferdinandových snah se vedle České komory stal též nový úřad nejvyššího horního hejtmana. Existence nového úřadu byla zakotvena v králově instrukci dvorské komoře z 24. dubna 1530. „Král jej přes odpor stavů obsadil sobě oddaným horním úředníkem Kryštofem Gendorfem a jmenoval jej nejvyšším horním hejtmanem pro celé Království české.“¹²

Hlavním úkolem hejtmana bylo objíždět královské doly, prohlížet je, kontrolovat a případně řešit veškeré vzniklé spory. Dalším jeho významným úkolem byla snaha oživit hornickou činnost ve starých horních revírech. Od panovníka byl horní hejtman zároveň pověřen k prosazování a uskutečňování panovnickových zájmů s cílem získat rozhodující postavení v horním podnikání. Nejvyšší horní hejtman byl také pověřen získáváním dolů do královské moci, jejichž správy měl postupně centralizovat. Další významnou náplní tohoto úřadu bylo společně s členy České Komory kontrolovat mincovnictví a asistovat při

¹² MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 32. ISBN 80-7225-130-9

výkupu zlata a stříbra. Zároveň byl nejvyšší horní hetman povinen kontrolovat placení horních dávek. Vedle této obsáhlé kontroly účetní prováděl i kontrolu nižších horních úředníků, kteří mu byli odpovědní. Aby horní hejtman zvládal tuto velmi rozsáhlou agendu, měl na pomoc přiděleného kontrolního písaře.

Největší význam úřadu horního hejtmana byl zaznamenán od vzniku tohoto úřadu do roku 1534. Tohoto roku přechází totiž řada povinností horního hejtmana na nejvyššího mincmistra. Roku 1549 nabývá postavení nejvyššího horního hejtmana opět na významu. Úřad nejvyššího horního hejtmana zaniká roku 1570, kdy se poslední hejtman vzdal své funkce a po jeho odstoupení již nebyl tento úřad obnoven.

Pro odlehčení všech povinností nejvyššího horního hejtmana byl roku 1555 zřízen úřad nejvyššího horního mincmistra. Hlavním úkolem nejvyššího horního mincmistra bylo provádění prohlídek dolů a horních revírů. O těchto kontrolách pak podával hlášení a případně navrhoval vylepšení jednotlivých důlních děl. Největší význam zaznamenal úřad nejvyššího horního mincmistra v 70. a 80. letech 16. století, kdy tento úřad zastával významný odborník Lazar Ercker.¹³

Stejně jako zavedl Ferdinand I. úřad nejvyššího horního hejtmana, zavedl roku 1534 i úřad nejvyššího mincmistra. Tento krok učinil z důvodu vstřícnosti vůči stavům, avšak mincmistrovi neponechal veškeré záležitosti, jak bylo stanoveno Narovnáním o hory a kovy. Nejvyšší mincmistr nebyl podřízen České komoře, ale podléhal přímo králi. Avšak v případě nejdůležitějších věcí byl mincmistr povinen záležitosti konzultovat s komorou. Zpočátku mincmistr konzultoval s komorou jen některou problematiku, ale od roku 1545 již svůj úřad řídil jen se souhlasem komory. „Od této doby byl úřad nejvyššího mincmistra podřízen komoře a stal se článkem státní montánní správy bez stavovského vlivu.“¹⁴

Na začátku 17. století došlo k významné události, která souvisela s těmito dvěma důležitými úřady. Roku 1620 byl úřad nejvyššího horního hejtmana a nejvyššího mincmistra spojen.

¹³ Vystudovaný matematik a lékař, který vstoupil do služeb české dvorské komory, kde má poradenskou a dozorovanou funkci nad doly i mincovnami. Roku 1577 se stal nejvyšším horním mincmistrem Českého království.

¹⁴ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 34. ISBN 80-7225-130-9

Druhá polovina 16. století je pro české hornictví velmi rozporuplná. Existuje zde určitý rozpor v horním zákonodárství. Jedny báňské revíry se řídí zákoníkem *Ius regale montanorum*, pokrokovější doly se řídí právem jáchymovským. Významnou osobností, která se pokusila tento dualismus v českém hornictví vyřešit, je Rudolf II. Tento panovník pověřuje svého nejvyššího mincmistra, Viléma z Oppersdorfu, vypracováním nového horního zákoníku, který by byl jednotný pro celé české země. Avšak tato snaha se nesečkala s pochopením u šlechty, která tento návrh na sjednocení horních zákoníků odmítla. Císař Rudolf II. vydává roku 1604 císařský dekret, kterým vyhlásil reformaci některých horních úředních artikulí. Důležitost dekretu spočívala v tom, že byl jednak prvním pokusem o sjednocení horního práva, ale především v tom, že tato reformace byla vydána panovníkem bez souhlasu stavů.

Tato reforma výrazně do horního práva nezasáhla, avšak díky ní byly provedeny změny v *Ius regale montanorum*. Hlavní úprava se týkala hlavně horních úředníků a úpravy dělení výnosu z dolů. Díky tomuto dekretu dochází k pozbytí platnosti knihy druhé *Ius regale montanorum*. Rudolf II. upravil i rozhodování horních soudů. Byla stanovena věcná příslušnost soudů a nově upraven i způsob odvolání. Od této doby bylo odvolání možné podat pouze k nejvyššímu mincmistrovi.

Ačkoli Rudolf II. projevil velké snahy o sjednocení horního práva, jediným úspěšným krokem v této oblasti bylo vydání výše zmíněného císařského dekretu.

2.5 Horní právo za osvícenství

Velký zlom v českém hornictví nastává v období po skončení třicetileté války. Rok 1650 můžeme považovat za rok, ve kterém končí éra středověkého hornictví. V Evropě a i v českých zemích začíná rozvoj průmyslových odvětví a tím začínají vzrůstat požadavky na získávání nerostných surovin. Tyto požadavky jsou uspokojovány snahou o obnovení důlních revírů tam, kde již hornická činnost skončila, ale především jde o objevování nových nerostných zdrojů. Jedním z nejnadějnějších nových zdrojů je uhlí, které k sobě začíná poutat čím dál tím větší pozornost.

Pokrok se nejvíce projevuje s nástupem osvícenství a osvícenských panovníků na trůn. Prvním panovníkem, který se o novou situaci zajímá a snaží se ji využít, byla Marie Terezie. „Důkazem těchto snah je i nařízení Marie Terezie z roku 1751, ve kterém ukládá všem úřadům věnovat zvýšenou péči hledání rašeliny, o několik let později vybízí k hledání uhlí a v roce 1766 slibuje úspěšným nálezcům i bohaté odměny.“¹⁵

Dalším důležitým krokem, který tato panovnice udělala v rámci horního práva, byla reforma státní správy, ať už v oblasti horní správy, tak i v oblasti správy mincovní. Nejvyšším orgánem těchto provázaných správ se stalo dvorské direkční kolegium pro mincovnictví a hornictví. Roku 1771, po dalších změnách státní správy, je nakonec horní a mincovní agenda začleněna do obnovené dvorské komory. Zároveň je vydán císařský dekret, který nově upravil postavení a poměry mezi jednotlivými horními úředníky na jednotlivých úřadech.

Syn Marie Terezie, Josef II., pokračoval v osvícenských zásadách stejně jako jeho matka. Avšak za jeho vlády nedochází k tak výrazným reformám v horním právu jako za vlády Marie Terezie. Jeho nejdůležitějším počinem bylo převedení hornických záležitostí do dvorského úřadu. Ostatní jeho správní reformy se dotýkaly jiných oblastí správní agendy než hornictví a horního práva.

¹⁵ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 39. ISBN 80-7225-130-9

3. Právní úprava horního práva v 19. století

3.1 Obecná situace

První polovina 19. století znamenala pro horní právo velké změny. Tyto změny jsou způsobeny především průmyslovou revolucí. Hornictví se začíná zabývat těžbou i dalších nerostných surovin, která do té doby nebyly pro zpracování využitelné. Dochází k rozšíření horních revírů, otevírají se nové doly a začínají se těžit i další nerosty. Na prvním místě je těžba uhlí a železných rud. Hornictví zaznamenává svoji zlatou éru.

V této době je však horní zákonodárství značně roztržštěné. Platí feudální zákony s postupnými novelizacemi i pozdější horní zákoníky doplňované a pozměňované řadou dvorských dekretů své doby. Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, existují značné snahy o unifikaci tohoto odvětví práva. První snahy se přikládají Rudolfovi II., který prostřednictvím Viléma z Oppersdorfu chtěl přijmout novou zákonnou úpravu, která by sjednotila veškeré horní předpisy platné do té doby. Avšak unifikace se tomuto panovníkovi nepodařila, a proto snahy o unifikaci horního práva sledujeme zároveň s nástupem dalších panovníků na český trůn. Stejně jako byl neúspěšný Rudolf II., tak byla neúspěšná i Marie Terezie a její syn Josef II. V roce 1815 je však zaznamenán určitý krok vpřed. Dekretem dvorské komory bylo českému guberniu uloženo prostudování a zhodnocení dosavadních horních předpisů. Nejednalo se o klasickou unifikaci, ale cílem této práce bylo přizpůsobit veškeré horní předpisy své době.

V důsledku toho České gubernium 17. července 1837 nařizuje všem horním soudům a krajským úřadům zpracovat přehled všech ustanovení horního práva, které nejsou dostatečně technicky či právně přijatelné pro těžbu uhlí. Jak již bylo zmíněno výše, těžba drahých kovů ustupuje, a proto je snaha o zpracování zákona, který vyzdvihne význam těžby uhlí a rud.

Ačkoli se celou první polovinou 19. století projevují snahy o tuto kodifikaci, došlo k ní až v druhé polovině tohoto století, přesněji roku 1854 vydáním Obecného horního zákona.

I přesto, že systém horního práva v tomto období není ucelený, zaznamenává báňské podnikání v této éře velký rozvoj. Jedním z důvodů proč

tomu tak bylo, bylo nezdaňování zisků z hornické činnosti. Proto se také hornictví stává jedním z nejlukrativnějších oborů. Přestože vlastnímu dobývání předcházela zdlouhavý administrativní proces, tak o tento obor byl velký zájem. Před vlastním dolováním musel zájemce nejprve na horní úřad pro povolení ke kutaci. Tento krok jej však neopravňoval k vlastnímu dobývání, nýbrž zaručoval nárok na získání propůjčky. Teprve při procesu získávání propůjčky se zjišťovala dobytelnost dané sloje. Pokud byla propůjčka schválena, zapisuje se do horních knih. Mezi základní a zároveň nejnákladnější povinnosti báňského podnikatele patří udržování dolu v řádném a provozuschopném stavu. Pro všechny kroky, které se týkaly získání oprávnění k dolování, byly stanoveny pevné sazby. Došlo k tomu 7. srpna 1819 vydáním Sazebníku tax v horních, kamerálních a propůjčkových záležitostech pro Království české.

V první polovině 19. století byly provedeny jen dílčí úpravy ve změně horního práva. Byla vydána dílčí nařízení, která upravovala nařízení ohledně dolových měr. K žádné velké kodifikaci nedošlo. Roku 1815 je panovníkem vydáno nařízení, aby se začalo pracovat na přípravě nového horního zákona, který by byl platný pro celou Rakousko-Uherskou monarchii. Panovník vydává v letech 1832 až 1834 rozsáhlou sbírku báňských právních předpisů zpracovanou Franzem Antonem Schmidtem platících pro celou monarchii. Do těchto předpisů patří i sbírka 13 svazků, které zachycují české právní dějiny od poloviny 13. století až do roku 1844. Tato rozsáhlá sbírka představuje nejdůležitější právní předpisy ze zemí českých, rakouských a uherských. Dílo Franze Antona Schmidta se stalo základním zdrojem báňských předpisů do roku 1854. Zároveň toto dílo je podkladem pro zpracování Obecného horního zákoníku. V díle jsou nejdůležitější ustanovení, která upravují a sjednocují odbornou báňskou terminologii.

Zmíněné nařízení z roku 1815 ustanovilo komisi, která měla začít pracovat na přípravách nového horního zákona. Komise pracovat začala, ale pracovala velmi pomalu a práce byly častokrát přerušeny. V roce 1834 byly práce na přípravě zákona znovu obnoveny a zintenzivněny vlivem nástupu uhlí jako hlavního těžebního zájmu a nasazování nových technik do procesu výroby. Roku 1846 je zpracován a následně vytištěn návrh nového horního zákona. Zákon byl předán odborníkům a dalším odborně zainteresovaným osobám v hornictví k prozkoumání a posouzení. Avšak revoluční události v roce 1848 tyto práce přerušily. Nově nastupující panovník František Josef I. vydáním nařízení

4. března 1849 práce na novém horním zákoně opět obnovuje. Po dvou letech od tohoto nařízení byla vytištěna druhá verze nového horního zákona. I tato druhá verze byla stejně jako první předána k posouzení báňským odborníkům, úřadům státní správy a v neposlední řadě také báňským podnikatelům. Postupně bylo vypracováno celkem šest verzí horního zákona. Teprve šestá verze, která byla po drobných úpravách projednána v říšské radě, byla schválena císařským patentem. Dnem 23. května roku 1854 tedy vstupuje v platnost nový horní zákon známý jako Obecný horní zákon.

Před přijetím Obecného horního zákona bylo potřeba učinit řada dalších kroků spočívajících ve vydání dalších významných právních aktů. „Prvním z nich bylo přenesení agend z patrimoniálních (vrchnostenských) na státní úřady (7. března 1850). Druhým byl zrušen podíl stavovských pozemkových vrchností na regálních právech, který jim náležel podle Narovnání z let 1534 a 1575, a přenesen na stát (11. července 1850) za zákonné odškodnění.“¹⁶

3.2 Další významné předpisy

Přijetí Obecného horního zákona mělo vliv na další oblasti horního práva. Především to byla úprava postavení a kompetencí báňské správy. Této problematice je věnována samostatná kapitola, blíže o báňské správě tedy v 5. kapitole. Dalším významným zákonem v 19. století je zákon č. 77 Říšského zákoníku ze dne 21. července 1871 o zřízení a působnosti horních úřadů. V souvislosti s tímto zákonem je důležité zmínit i nařízení Ministerstva orby ze dne 24. dubna 1872, kterým se ustanovují okresy a sídla revírních báňských úředníků.

S rozvojem těžby, která je po vydání Obecného horního zákona na vzestupu, jsou přijímány i další důležité zákony spjaté s hornictvím. Většina zákonů a nařízení byla spjata s nárůstem důlních katastrof, které se s rozšířením těžby začínají objevovat ve větším počtu, než tomu bývalo dříve. Horní hejtmanství ve Vídni vydává soubor nařízení, která měla zajistit bezpečnost v dolech. Jako první nejdůležitější můžeme zařadit nařízení č. 759/1887 o opatřeních proti výbuchu třaskavých plynů a uhelného prachu. Toto nařízení

¹⁶ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. . ISBN 978-80-7037-200-5

bylo vydáno přednostně pro černouhelné doly na Ostravsku, ale později jej přijaly i další doly těžící černé uhlí. Druhým nejdůležitějším je nařízení č. 2530 z 27. ledna 1895 vydané Báňským hejtmanstvím ve Vídni. Toto nařízení vnáší do hornictví další bezpečnostní prvky. Prvním z technickým opatření bylo, že každý důl musí mít dvě úvodní díla, která nazýváme vtažnou a výdušnou jámou. Mezi další technická opatření kromě jiného patřilo stanovení horní hranice koncentrace metanu v ovzduší, která nesměla překročit hranici 1,5%. V rámci vydávání nařízení zlepšujících bezpečnost na dolech byly vydány i instrukce pro používání záchranných přístrojů, které měli horníci povinnost nosit při sobě. Protože k četným katastrofám nedocházelo jen v černouhelných dolech, ale objevovaly se i na dolech hnědouhelných, byla i pro tyto doly vydána zpřísnující bezpečnostní opatření.

„Tato rozsáhlá bezpečnostní opatření se významně dotkla i báňské správy, jejíž výkon jako horní policie se stal značně náročnějším. Tato situace vyústila ve vydání nařízení Ministerstva orby č. 158 ř.z. ze dne 17. října 1895, o báňské inspekci. Na jeho základě se u orgánů báňské správy rozšířila činnost a zvýšení personálního obsazení. Revírním úředníkům byl svěřen dohled nad „bezpečností při provozu hor“, tj. dolů, nad „bezpečností povrchového majetku proti nebezpečí z provozu hor“ a nad „poměry dělnickými“. Tímto byla nahrazena dosud platná instrukce pro báňské úřady z roku 1852.“¹⁷

3.3 Významné mezníky v hornictví a horním právu

Nejdůležitější mezníky v horním právu jsem zmínila v předchozích dvou podkapitolách. Dalším důležitým právním předpisům významným pro horní právo v 19. století týkajícím se báňské správy, je věnována celá 5. kapitola. Avšak nalezneme i další důležité mezníky důležité pro horní právo a hornictví.

Ihned na počátku 19. století, konkrétně dne 26. září 1800, dochází k vydání dekretu, kterým je stanoven převod šlechtických statků na nešlechtické majitele. Způsob převodu je stanoven dražbou nebo si podmínky převodu stanovují dotčené strany. Regální práva, která byla vázána na tyto statky, přecházela tímto dekretem

¹⁷ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 68. ISBN 80-7225-130-9

na stát. I díky tomuto nařízení přešla pod státní kontrolu většina jáchymovské těžby.

Roku 1802 je vydán guberniální dekret, kterým se zasahuje do horní správy. Dekret stanovuje, že královským krajským úřadům nepřísluší pravomoc rozhodovat v hornosoudních záležitostech. Spory týkající se horních záležitostí smí rozhodovat pouze horní soudy. Postupně vznikají horní soudy, které mají stanoveny horní obvody, které pod ně spadají. Takto byl roku 1803 zřízen horní soud ve Stříbře, do jehož působnosti spadá horní obvod Plzně a Klatov.

Dne 20. ledna 1814 je vydán guberniální dekret č. 700 o organizaci montánní správy v českém království. V Čechách jsou zřízeny dva vrchní horní úřady, které se nacházejí v Příbrami a v Jáchymově. Nadřízeným orgánem vrchních horních úřadů je mincovní a horní oddělení dvorské komory. Horní úřady v Kutné Hoře, Stříbře, Jílovém a Rudolfově spadají pod vrchní úřad v Příbrami. U ostatních horních úřadů zůstává jejich podřízenost stejná jako byla.

Další důležitý dekret dvorské komory ze dne 16. března 1815 nařizuje všem horním soudům, aby své protokoly a zprávy o horních sporech zasílaly královskému guberniu. Důvodem pro vydání tohoto dekretu bylo postavení horních soudů, které nepodléhají ve věcech horních sporů vrchnímu hornímu úřadu.

Roku 1834 je vydán císařský dekret, který stanovuje, že rakouská část Slezska má ve všech horních záležitostech stejná práva a povinnosti jako Čechy a Morava. Slezské stavy tedy mají právo na bezprostřední vykonávání hornosoudní pravomoci jen za podmínky dodržování dosavadních právních předpisů týkajících se hornictví.

„Dne 17. srpna 1842 bylo v Příbrami zřízeno Kutací ředitelství pro Čechy, Moravu a Slezsko, jež mělo za úkol s nejnižšími náklady opatřit palivo pro státní železnice a uplatňovat zákonnou cestou nárok státu na výhradní uhelná kutiště za výhodných podmínek. Státu mohlo být propůjčeno deset nálezných jam na dobu pěti let a měl přednostní právo na výhradní kutiště před soukromníky. Při sporech, kdy dvorská komora povolila větší počet jam, se uznávala prioritou státu, který si tak zajišťoval naprostou převahu nad ostatními těžaři a měl také možnost kdykoli vyřadit nepohodlné konkurenty. Kutacímu ředitelství v Příbrami podléhali zpočátku tři kutací komisaři: v Brně, Stříbře a Buštěhradu, později byli

v Čechách dva komisaři (ve Stříbře a Skalici), pro Moravu a Slezsko se kutací komisariát nacházel v Moravské Třebové a v Ostravě.“¹⁸

Ústřední horní ředitelství, které bylo ustanoveno 5. srpna 1843, se stalo řídicím a dozorčím orgánem státních dolů. Tento orgán vypracovával provozní plány pro všechny podřízené podniky. Po schválení dvorskou komorou vydávali pokyny pro plánování, prováděli periodické prohlídky podřízených podniků, shromažďovali a sestavovali podklady pro další plánování.

Důležitým mezníkem pro horní právo a hornictví bylo uzákonění živnostenského řádu. K tomuto významnému kroku došlo 20. prosince 1859. Díky tomuto zákonu došlo k odstranění posledních zbytků cechovní společnosti a zároveň k uzákonění svobody v podnikání.

Poslední důležitý mezník v oblasti horního práva se věnuje oblasti bezpečnosti práce horníků. „Nařízení báňského hejtmanství ve Vídni čj. 692 ze dne 6. dubna 1897 stanovilo zřídit záchranné stanice na dolech s nebezpečím výbuchů třaskavých plynů a uhelného prachu. Toto datum lze považovat za den oficiálního vzniku důlní záchranné služby v našich zemích a také v celém Rakousko-Uhersku.“¹⁹

¹⁸ SULDOVSKÝ, Josef. *Kronika hornictví zemí Koruny české*. Vydavatelství CDL Design s.r.o., Ústí nad Labem, 2006. str. 191. ISBN 80-903760-0-2

¹⁹ SULDOVSKÝ, Josef. *Kronika hornictví zemí Koruny české*. Vydavatelství CDL Design s.r.o., Ústí nad Labem, 2006. str. 241. ISBN 80-903760-0-2

4. Změny v horním právu

4.1 Změny vlivem průmyslové revoluce a těžby uhlí

Velké změny v horním zákonodárství nastávají na počátku 19. století díky průmyslové revoluci. Průmyslová revoluce byla podmíněna rozvojem uhelného průmyslu a železářství. Na konci 18. století se hornictví začíná rychle rozrůstat. K vyhrazeným nerostům přibylo uhlí, kamenec, síra a zinek. Avšak největší význam má těžba uhlí. Požadavky na nezbytnou novelizaci horního práva vycházejí především z nových podmínek hornického podnikání. „Nastupující buržoazie se nebyla ochotna smířit se systémem vrchnostenských substitucí, ani jinými feudálními prvky, včetně nepružného a nedokonalého vyvlastňovacího zákona. Všechny tyto instituty se jevíly jako brzda nového kapitalistického podnikání. V úsilí o unifikaci a novelizaci horního práva již zdaleka nešlo o změny kvantitativní, ale především o změny kvalitativní, směřující k dosažení maximální horní svobody.“²⁰

Nástupem průmyslové revoluce se značně zvyšují nároky podnikatelů. Vzrůstající se poptávka po výrobcích lehkého průmyslu je podmíněna vzrůstajícími požadavky na množství paliv. V tomto ohledu se uhlí jeví jako ideální surovina, která by uspokojila energetické potřeby. Od 30. let 19. století se začíná v českých zemích také značně rozrůstat strojní průmysl. Proto otázka ideálního energetického zdroje je čím dál tím více aktuálnější.

„Zatím co těžba uhlí byla až do 80. let 18. století z větší části nepravidelnou vedlejší činností feudálních velkostatků, přinesla ji teprve nouze o dříví aspoň v některých oblastech životní oprávnění jako pravidelnější výroba.“²¹ Význam těžby uhlí se začíná naplno doceňovat ve 30. letech 19. století. Malé uhelné revíry, které svou těžbou uhlí zásobily jen svoje nejbližší okolí, se začínají systematicky rozvíjet a soustřeďují se na těžbu ve velkém. Nejdůležitější uhelnou oblastí je rozsáhlá oblast středočeských kamenouhelných slojí, především kladensko – rakovnická pánev s kladenským revírem. Nadále vzrůstající se potřeba uhlí zapříčinila rozvoj i dalších uhelných oblastí. Mezi důležité uhelné

²⁰ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 48. ISBN 80-7225-130-9

²¹ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do r. 1880*. Nakladatelství Československé Akademie věd, Praha, 1960. str. 44

oblasti se postupně přidává oblast Plzeňska a následně i Ostravska. Rozvojem železářství ve Vítkovicích se Ostravsko stává druhým největším uhelným revírem v českých zemích.

Vývoj jednotlivých uhelných revírů je ovlivněn místními ekonomickými podmínkami. Po zrušení vrchnostenského monopolu na uhlí se těžba uhlí zpřístupňuje i menší podnikatelům. Povrchové sloje z počátku umožňovaly těžbu, které nebyla závislá na velkých finančních nákladech, ale uhlí z těchto zdrojů nebylo moc kvalitní.

Největší skupinu dolů do konce 18. století tvořily doly vrchnostenské, a proto měla vrchnost zvláštní postavení ohledně horních privilegií. Kvůli ekonomické a právní situaci byly brány vrchnostenské doly jako privilegované. Vrchnostmi byly ovládány veškeré hornosoudní instance, které byly kompetentní v přidělování propůjček a v rozhodování ve všech horních sporech. I z tohoto pohledu byla nutná kodifikace horního zákonodárství. Situace, která doposud existovala, zvyhodňovala jednu skupinu obyvatelstva nad ostatními. Přelom nastává v roce 1789, od kterého si vrchnost, stejně jako ostatní bánští podnikatelé, musí žádat o propůjčky. Tím jsou všichni postaveni na stejnou úroveň se stejnými právy a povinnostmi.

Volný přístup k uhelnému dolování a narůstající poptávka po uhlí vzbudily zájem i u mnoha podnikatelů nevrchnostenského postavení. Největší zájem o vyhlídku lehce vydělaného zisku přilákal rolníky, řemeslníky a další maloburžoazii z nejbližšího okolí uhelného revíru. Ovšem tito zájemci o těžbu nedosahovali velkých výsledků. V horním podnikání se tak uchytily velcí podnikatelé, kteří měli dostatečný kapitál, který mohli vynaložit na těžbu.

4.2 Změny reagující na sociální situaci

S velkým rozmachem uhelné těžby v polovině 19. století vzrůstá potřeba pracovní síly. Nestačí již pouze dělníci z blízkého okolí uhelných revírů. Dochází k velkému přílivu horníků z rudných dolů, které postupně upadají. Tito horníci mají vidinu práce, a proto se i s celými rodinami přesídlují do oblastí ekonomicky vzrůstajících. Města nacházející se v těchto oblastech se zvětšují a rozrůstají.

Velký počet dělníků na dolech má vliv i na jejich postavení. Je prosazována myšlenka privilegovanosti hornických pracovníků. Tato snaha

pochází již od doby feudalismu, kdy vzhledem ke zvláštní povaze práce horníků v podzemí a nebezpečnosti této práce, měla být tato práce také náležitě oceňována. Horníci proto měli dostávat vyšší mzdy než obyčejní dělníci. Avšak všude se snažili majitelé dolů šetřit. Horníci si museli z vlastních peněz platit lampy a údržbu svých nástrojů. Skutečná mzda se odrážela od skutečného množství prodaného uhlí, nikoli uhlí vytěženého.

Jedním z nejdůležitějších právních předpisů týkající se hornictva bylo vydání první provizorního řádu. Tento řád byl vydán v roce 1802 jako důsledek hornických nepokojů. Řádem bylo stanoveno, že horníkům, kteří pracují v dolech českého království nejméně osm let, náleží provize v případě pracovní neschopnosti nebo v případě úrazu. O tomto provizorním horním řádu můžeme říct, že je pokládán za předchůdce bratrských pokladen.

Rok 1815 je dalším významným rokem pro hornické obyvatelstvo. Tento rok je vydán dvorský dekret, kterým se upravuje přijímání hornických pracovníků, kteří se dopustili přečinu, za který byli následně odsouzeni. Tito pracovníci pak nemohli být přijímáni k práci a ani navrženi k přijetí. Pokud byly zvlášť důležité důvody, mohli být přijati, ale jen se souhlasem mincovního a horního oddělení dvorské komory.

I přes tyto špatné a často nedostačující peněžní podmínky nejsou do první poloviny 19. století časté případy sjednocování horníků. Malé skupiny, které se přesto utvářely, prosazovaly především zvýšení platu. Zlom nastává v roce 1831, kdy došlo ke snížení mezd. Horníci přestávali pracovat a požadovali navýšení mezd. Díky tomu, že byla velká poptávka po uhlí, byl tento jejich krok úspěšný. Velký a rychlý růst dělnictva v uhelných revírech položil základy pro vytváření nového dělnického hnutí. Od 60. let 19. století má tato nová skupina dělnictva už poměrně velký vliv. Mezi hlavní požadavky hornického dělnictva patřilo zajištění zvyšování mezd.

Důležitou institucí, která měla velkých vliv mezi horníky, byly bratrské pokladny. Tyto instituce sloužily jako zabezpečení horníků pro případ, kdy překážky v práci nedovolovaly horníkům vykonávat práci. Horníci do pokladen pravidelně přispívali. Pokud horník nemohl pracovat, například z důvodu úrazu a následné léčby, byl mu z bratrské pokladny vyplácen pravidelný příspěvek. Bratrské pokladny byly zřizovány pouze u velkých dolů, kde měli lepší osobní

základnu. Na malých dolech provozovány nebyly. Jedním z důvodů, proč tomu tak bylo, byly vysoké příspěvky, které o přesto byly nedostačující pro pokrytí základních potřeb horníka.

Dalším prostředkem k zabezpečení horníků byla stavba hornických domků a hornických kolonií. Dříve byla tato politika praktikována pouze na Kladensku, ale po roce 1860 se stavba hornických domků rozšířila i do dalších oblastí. Buď byly stavěny přímo hornické domky, nebo byli horníci podporováni ke stavbě vlastních domů. Tato podpora vycházela přímo z podniků nebo od bratrských pokladen. V jiných oblastech, například Ostravsko, byly pro horníky stavěny velké kolonie s nájemními byty.

Snaha o zlepšení postavení horníků byla značně oprávněná. Práce v dolech patřila mezi nejnamáhavější a nejnebezpečnější. V této době nebylo využíváno žádného mechanického rubání, takže veškerou práci odváděli přímo horníci. Když nastal velký rozmach uhelného hornictví, přicházeli na doly mnohdy nezkušení pracovníci. Nezkušenost horníků a nedostatečná bezpečnostní opatření byly důvodem k nárůstu smrtelných úrazů. Vlivem nárůstu smrtelných úrazů se snížil počet práce schopných pracovníků. K zajištění provozu ve stejném začaly být zaměstnávány na dolech i ženy a děti. V důsledku této situace došlo také k prodloužení směny na dvanáctihodinové.

V 70. letech 19. století nastává pro horníky nepříznivé období krize, která je způsobena poklesem těžby a sníženou poptávkou po uhlí. V důsledku toho došlo ke zhoršení životních podmínek hornické třídy. „Toto zhoršení vyhrotilo sociální a třídní protiklady a zároveň s pokračující stabilizací základních kádrů horního dělnictva urychlilo vznik a růst jeho třídního uvědomění. Zezdola se rodící masové hnutí se počalo spojovat s ideologicky a politicky silicím hnutím socialistickým. Právě proto velká krize a jejího doznívání stala se dobou počínajícího přerodu horního proletariátu v třídu pro sebe.“²²

Ačkoli krize upevnila pozici zaměstnavatelů vůči horníkům, měla tato situace i příznivý vliv. Ten se projevil na formování hornického dělnictva na skutečnou třídu. Nejdůležitější vliv na formování této třídy bylo upevňování socialistických myšlenek. Existence socialistického hnutí měla zásadní vliv na rozvoj dělnického hnutí v jednotlivých uhelných oblastech. Organizování

²² KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do r. 1880*. Nakladatelství Československé Akademie věd, Praha, 1960. str. 292

hornické třídy vyvrcholilo roku 1900 všeobecnou stávkou horníků, která měla vliv na dokončování procesu sjednocení hornického obyvatelstva. Od této chvíle se hornická třída bere jako reprezentant dělnické třídy.

4.3 Změny v souvislosti nejednotnosti důlních měř

Další významnou oblastí, která měla zásadní vliv na hornictví a horní právo v 19. století byla problematika nejednotnosti důlních měř. Dolové míry označují plochu propůjčky pro dobývání nerostů, která byla buď čtvercová nebo obdélníková. V současné době dolovým mírám odpovídá označení stanovení dobývacího prostoru.

K nejednotnosti dolových měř došlo díky mnoha zákonům, které upravovaly výměru důlních měř odlišně. Problém nejednotnosti měř přichází hlavně v období, kdy začíná převažovat dobývání uhlí nad dobýváním rud. Míry, které se používaly u těžby rud podle Jáchymovského báňského řádu, byly pro těžbu uhlí nedostačující. Proto se začínají vyskytovat myšlenky o prosazení větších důlních měř.

Existovala obava, aby nové důlní míry neovlivnily rudné hornictví. Avšak podniky, které již existovaly, mohly užívat starých malých důlních měř, ale nemohly požádat o novou propůjčku. S tímto reformním krokem se také změnila terminologie pojmenování. Dříve se užívalo pojmenování důlních měř, pak se objevil a ujal název dolové míry. I díky této změně terminologie, mohly být rozeznávány staré a nové důlní míry.

První změna týkající se této oblasti hornictví je zaznamenána za vlády Františka II. vydáním patentu z 23.května 1805. Tento patent nově upravil dolové míry. Dolové míry byly tímto patentem stanoveny na 224 sáhů²³ na délku, 56 sáhů na šířku a celková plocha činila 12544 čtverečních sáhů. Nástupce Františka II., František I., zasahuje do organizace dolových měř vydáním dalšího patentu. Tento císařský patent vydaný 21. července 1819 ustanovil především tzv. věcnou hloubku. Dříve nebyla hloubka pro těžbu nijak omezena, avšak tímto patentem je hloubka dolu omezena na 100 vídeňských sáhů. Další významnou změnu, kterou

²³ Existují několik druhů sáhů, avšak zde je myšlen sáh vídeňský. Jeden vídeňský sáh představuje 1,896 metru.

přinesl tento patent bylo zavedení povinnosti udržování dolových měř. Rozumí se tím konání takových prací, aby nedošlo ke zrušení propůjčky.

I výše uvedená hloubka důlního díla se z důvodu výskytu uhlí ve větších hloubkách časem ukázala jako nedostačující, a proto František Josef I. vydává nový císařský patent. Tento patent, který byl vydán 23. května 1854, zrušil hloubkové omezení a stanovil pouze plochu dolové míry na 12544 čtverečních sáhů.

5. Reorganizace báňské správy

5.1 První změny báňské správy

První změny báňské správy zaznamenáme po revolučním roce 1848. Za těmito změnami stojí snaha panovníka o ukončení vlivu pozemkové vrchnosti v horních záležitostech a zároveň vybudování centralizované báňské správy.²⁴ Situace se změnila v roce 1850, kdy byl vydán císařský patent, kterým byla zrušena patrimoniální správa v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. S tímto císařským nařízením je velmi úzce spjato Nejvyšší rozhodnutí ze dne 14. června 1849, kterým bylo horní soudnictví odděleno od horní správy. Veškerá vrchnostenská agenda v této oblasti musela být předána do 15. dubna roku 1850. Na základě výše uvedených právních předpisů došlo k následujícím zásadním změnám: Veškeré taxy jsou od tohoto okamžiku příjmem státní pokladny, právní záležitosti, které spadaly do kompetencí vrchnostenských horních institucí, přešly na obecné soudy, ostatní záležitosti týkající se hornictví přešly na provizorní báňské úřady.

Zároveň byl rozdělen systém horních orgánů do několika instancí. První instance byla vykonávána provizorními horními komisariáty, druhou instancí vykonávalo provizorní horní hejtmanství a poslední instancí bylo Ministerstvo zemědělství a hornictví. Horní komisariáty měly stanoveny tyto kompetence: přijímaly oznámení o kutání, vydávaly osvědčení, přijímaly žádosti o propůjčky dolových měr, mezi nejdůležitější kompetence patřila kontrola podmínek a dodržování pravidel při důlním provozu. Ostatní prvoinstanční agenda spadala pod horní hejtmanství.

Nová organizace báňské správy měla i další následky, došlo na omezení vlivu gubernií, která byly díky císařskému patentu přejmenovány na místodržitelství. Tyto orgány do té doby vykonávaly v systému báňské správy druhou instancí ve věcech horních propůjček, horní policie a horní kázně. Místodržitelství se ovšem do horních záležitostí vměšovala pouze výjimečně.

²⁴ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., 2004. str. 49, ISBN 80-7225-130-9

Nařízením ministerstva zemědělství a hornictví č. 123 ze dne 14. března 1850 byla stanovena sídla provizorních horních hejtmanství. Těmito sídly se stala významná horní města jako Jáchymov, Příbram, Kutná Hora, Stříbro a Brno. Každému hornímu hejtmanství byly podřízeny horní komisariáty. Pod Jáchymov spadaly komisariáty v Horním Slavkově a v Hrobu a nebo v Teplicích.²⁵ Provizorní horní hejtmanství ve Stříbře působilo v plzeňském okrese. Jemu byl podřízen horní komisariát Plzeň, který svojí působností zahrnoval okresní hejtmanství Plzeň a okresy Rokycany, Kralovice, Klatovy, Přeštice, Sušice, Vimperk, Prachatice, Písek, Strakonice a Březnice. Horní hejtmanství v Příbrami mělo na starosti celou pražskou oblast. V roce 1857 bylo hejtmanství z Příbrami přeloženo do Prahy a bylo do něj začleněno i území Slaného. Horní hejtmanství v Kutné Hoře mělo na starosti oblast Budějovic, Pardubic a Jičína. Největší územní působnost mělo provizorní Horní hejtmanství v Brně. Toto hejtmanství zahrnovalo celou oblast Moravy a Slezska. Tato skutečnost dokazuje, že ještě v polovině 19. století měla větší význam těžba rudných nerostů než těžba uhlí. Při rozmachu těžby uhlí, pak byla působnost horních hejtmanství upravena podle potřeby uhelných důlních revírů.²⁶

Stejně důležitou roli, jakou měly zřízené provizorní úřady měly i jejich úředníci. Nejvyšším představeným provizorního horního hejtmanství byl horní hejtman, který byl do svého úřadu ustanovován přímo císařem. Další důležitou osobou, která je spojována s provizorními horními hejtmanství, byl důlní měřič. Do kompetencí důlního měřiče patřilo vyhotovování důlních map a rozhodování o veškerých technických záležitostech. Vedení veškeré agendu úřadu, do které spadalo i vedení pokladny, náleželo aktuárovi společně s kancelistou²⁷, který měl na starosti vyřizování písemností. Personální obsazení doplňoval ještě kancelářský sluha.

Oproti provizorním horním hejtmanstvím disponovaly provizorní horní komisariáty menším počtem úředníků. Pracoval zde pouze horní komisař, kancelista a kancelářský sluha.

²⁵ V nařízení, kterým jsou stanovovány působnosti komisariátů a hejtmanství je tato benevolence ve výběru možná.

²⁶ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., 2004. str. 52, ISBN 80-7225-130-9

²⁷ Jak aktuár, tak kancelista jsou nižší správní úředníci.

Bez ohledu na instanci byly na veškeré vedoucí pracovníky kladeny značné kvalifikační nároky. Horní hejtman, horní komisař, důlní měřič a aktuár měli předepsané povinné vysokoškolské báňské vzdělání. Znalost horního práva pak museli prokázat vykonáním zkoušky na univerzitě.

Rychlá změna v báňské agendě vedla k problémům spojeným s nejednotností ve výkonu agendy a rozhodování. Tento problém byl vyřešen metodickým pokynem vydaným Ministerstvem zemědělství a hornictví. Tento metodický pokyn byl vydán 15. dubna 1852. Pokyn stanovuje následující: „Horním úřadům se ukládá za povinnost využít každou ve službě se nabízející příležitost shromažďovat spolehlivé zprávy o technickém stavu báňského provozu ve svém obvodu. Dojdou-li však na vědomí odůvodněné zprávy o zanedbaném či nebezpečném báňském provozu, je třeba neprodleně zařadit profárání takového dolu pracovníkem horního úřadu. Ukáže-li se při konaných šetřeních tak vysoký stupeň zanedbání řádného provozu, že se při jeho dalším pokračování jeví život a zdraví dělníků a jiný cizí majetek zjevně v blízké budoucnosti ohroženým, pak musí horní úřad donutit báňského podnikatele k okamžitému odstranění nedostatků nebo sám provést potřebnou nápravu na náklady liknavého báňského podnikatele.“²⁸ I další vyhlášky vydané Ministerstvem zemědělství a hornictví zmocňovaly báňské úřady k zásadním zásahům do činnosti dolů.

Přestože roku 1849 byla soudní činnost oddělena od horních úřadů, obě tyto agendy zůstaly značně propojeny. Horní záležitosti vyřizovaly horní senáty, které byly zřízeny při zemských soudech. Nejčastější spory v horních záležitostech se týkaly problémů a sporů ohledně horních knih. Hornímu senátu předsedal horní soudce, který měl k dispozici dva odborné soudce a dva přísedící, kteří byli voleni z báňských odborníků.

5.2 Změny báňské správy s nástupem Obecného horního zákona

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, nejvýznamnějším mezníkem v dějinách horního práva je vydání Obecného horního zákona z roku 1854. Samozřejmě, že tento zákoník nepřinesl změny pouze v rámci úpravy výkonu

²⁸ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 53, ISBN 80-7225-130-9

horního práva, ale výrazně se i dotkl báňské správy. Horní úřady jsou chápány jako orgány vrchního dozoru nad hornickým provozem a nad dodržováním povinností, které jsou Obecným horním zákonem stanoveny báňským podnikatelům. Ze zákona měly horní úřady povinnost prostřednictvím svých orgánů vykonávat v co nejčastějších intervalech prohlídky důlních provozů a podávat o těchto prohlídkách písemné zprávy. Horní úřady měli pravomoc nahlížet do plánů a důlních map báňských podnikatelů. Tato pravomoc byla spojena s povinností dodržování úředního tajemství, kterým byli vázáni všichni bánští úředníci. Další povinností bylo vydávání potřebných prováděcích rozhodnutí k dodržování Obecného horního zákona. Poslední hlavní povinností bylo v případě mimořádných událostí konat na místě události šetření, stanovit případná opatření v oblasti bezpečnosti práce, pokud horní úředník pokládal opatření, která byla přijata báňským podnikatelem, za nedostačující.

Pravomoci, které náležely báňské správě byly z velké části Obecným horním zákonem převzaty z nařízení Ministerstva zemědělství a hornictví z roku 1852. Horní zákoník pak jen tyto pravomoci rozšířil. Báňským úředníkům tak náleželo nejen rozhodování o udělování báňských oprávnění, ale i dozor nad pracovními podmínkami horníků, bratrskými pokladnami a dalšími pracovněprávními záležitostmi. Obecný horní zákon umožnil báňským úřadům udělovat pokuty v případech, kdy bylo nutné v rámci výkonu vrchního dozoru zajistit splnění nařízených opatření. Pokuty bylo možné udělovat jen v případě, pokud opatření, které mělo být v příslušné lhůtě vykonáno k nápravě nedostatků, vykonáno nebylo. Peníze vybrané z takto udělovaných pokut nenáležely do státní pokladny, ale byly odváděny do bratrské pokladny.

Další pravomocí, kterou mohly horní úřady uplatňovat, bylo zplnomocnění k odvolání závodního dolu v případě, pokud nebyl dostatečně způsobilý k výkonu práce a tím by byla omezena bezpečnost práce na dole. V tomto případě mohl horní úředník pověřený báňským úřadem ustanovit odborného správce dolu až do té doby, než došlo k odvrácení rizika nebezpečí.

Obecný horní zákon výrazně strukturu báňské správy nezměnil. I nadále byl zachován trojinstanční systém. „Za první instanci označil horní hejtmanství, která měla vykonávat vrchní dozor nad dodržováním horního zákona buď přímo, nebo prostřednictvím jim podřízených komisariátů, druhou instancí zákon určil vrchní horní úřady pro jednotlivé země koruny nebo společně pro celou monarchii a třetí instancí Ministerstvo financí se sídlem ve Vídni. Ministerstvo financí jako

třetí instance nahradilo Ministerstvo zemědělství a hornictví, které bylo císařským patentem ze dne 17. ledna 1853 v této organizační struktuře zrušeno pro údajnou akční neschopnost.²⁹

Horní úřady měly ze zákona nařízenou součinnost s ostatními politickými úřady. Tato součinnost se projevovala také při šetření mimořádných událostí. Závodní nebo jím pověřená osoba měli za povinnost neprodleně mimořádnou událost ohlásit hornímu nebo politickému úřadu. Ten úřad, který se o mimořádné události dozvěděl jako první, byl povinen učinit veškeré neodkladné kroky. V případech mimořádných událostí si byly všechny státní úřady rovny. Jestliže došlo k události, která byla nebezpečná životu či majetku, vysílaly horní úřady společně s politickými úřady své úředníky, aby provedli místní šetření. Pokud se komisaři ve výsledku šetření rozcházel, byly přizváni dva znalci z oboru a o výsledku šetření rozhodoval vrchní horní úřad.

Horní úřady spolupracovaly také s revírními výbory. Tato spolupráce sloužila báňských úřadům k udržování přehledu o vývoji, nedostatecích a vadách báňského provozu v kterémkoli revíru. Revírní výbory předávaly báňským úřadům pravidelné zprávy o stavu důlních revírů. Vedení revírů společně s horními úřady vybíraly ze starších úředníků ty osoby, které se jako odborníci mohly zúčastňovat šetření mimořádných událostí. Tito odborníci byli nazýváni přísežnými. Odměny přísežných se řídily podle druhu práce i podle úřadu, pro který práci vykonávaly. Jejich práce pro báňské úřady byla odměňována ze státní pokladny, práce pro důlní revír pak z revírní pokladny. Přísežní skládali ve své funkci přísahu před horním hejtmanstvím, jmenování pak náleželo Ministerstvu financí.

Úprava druhého stupně báňské správy byla poněkud problematická. Obecný horní zákon stanovoval, že vrchní horní úřady mají být zřízeny pro jednotlivé korunní země monarchie, nebo pro několik zemí společně. Toto ustanovení však nebylo řádně dodržováno. „Funkcí vrchních horních úřadů byly pověřeny zemské politické orgány, a to pro Čechy místodržitelství v Praze, pro Moravu místodržitelství v Brně a pro Slezsko zemská vláda v Opavě. Důvodem tohoto řešení byla jednak úsporná opatření, jednak vážný nedostatek báňských odborníků, kteří by byli k dispozici pro personální obsazení

²⁹ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 56, ISBN 80-7225-130-9

zamyšlených vrchních horních obřadů. Zemské politické úřady řešily absenci báňských odborníků zejména konzultacemi se zkušenými pracovníky hejtmanství, případně využitím odborníků z řad specialistů mimo státní administrativu.³⁰

Horních hejtmanství se dotklo nařízení vydané Ministerstvem financí v roce 1855, jímž zrušovalo horní komisariáty z důvodu jejich nízké využitelnosti. Komisariáty sloužily jako expositury horních hejtmanství. Jejich úkolem byla kontrola dodržování horních zákonů a nařízení v odlehlých báňských revírech. Horní komisariáty sloužily také jako prostředník při vyřizování horních záležitostí s báňskými podnikateli. Kromě těchto dvou povinností neměly žádnou další samostatnou agendu. Ostatní záležitosti, které vyřizovaly, konaly jménem horních hejtmanství. Z těchto důvodů byla odvolání proti jejich rozhodnutím podávána přímo vrchnímu hornímu úřadu.

Císařské nařízení ze dne 13. září 1858 provedlo další reorganizaci báňské správy. Tímto nařízením byla zrušena dosavadní provizornost hejtmanství a komisariátů, která se na základě tohoto nařízení stala stálými orgány. Změny se týkaly dále jen úředníků. Byl zaveden systém komisařů a vrchních komisařů, kteří byli podřízeni hornímu hejtmanovi. K žádným dalším změnám ve struktuře báňské správy v tomto období nedošlo.

5.3 Zřízení horních úřadů

K velkému zlomu v systému báňské správy došlo přijetím zákona č. 77 ze dne 21. července 1871, o zřízení a působnosti horních úřadů. Tímto zákonem byla založena nová koncepce báňské správy. Přípravou vydání tohoto zákona bylo již v roce 1869, kdy byla ustanovení komise, která měla zkoumat možnosti a podmínky pro vytvoření nové organizace státní báňské správy, kdy stará koncepce báňské správy přestávala odpovídat reálným podmínkám. Společně s tímto zákonem bylo vydáno nařízení Ministerstva orby, kterým byly vyhlášeny okresy a sídla revírních horních úředníků. Účinnost zákona společně s nařízením byla stanovena od 31. července 1872.

³⁰ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 60, ISBN 80-7225-130-9

Trojinstanční systém, který známe z předchozích období, byl zachován avšak s úpravou jednotlivých stupňů. Systém báňské správy se skládal z revírních úředníků, horních hejtmanství a nejvyšší instance, kterou tvořilo Ministerstvo orby.

Revírní úředníci byli zavedeni jako nejnižší organizační složka státní báňské správy. Do kompetence revírních příslušníků patřilo jednání o všech věcech, které se týkají hornictví a výkon dohledu nad jejich prováděním, pokud tak nebylo zákonem nařízeno hornímu hejtmanství nebo Ministerstvu orby. Horní hejtmanství mohlo nařídit revírním úředníkům provádět místní šetření a do praxe zavádět normy horního práva. Tito nejnižší postavení úředníci státní báňské správy fungovali i jako horní policie. Horní policie měla za úkol vykonávat dozor nad báňským provozem. Úředníci revírních horních úřadů museli v přiměřených lhůtách navštěvovat doly ve svém obvodu působnosti. Především byla kontrolována bezpečnost provozu na dole a záležitosti týkající se horníků. Mezi záležitostmi týkající se hornictví patřilo především správné vyhlášení služebního řádu, dodržování pracovní doby, vedení horních knih, správné vyplácení mezd a hospodaření bratrských pokladen.

Sídla a obvody revírních horních úředníků byla stanovena nařízením Ministerstva orby. Hornímu hejtmanství v Praze byli podřízeni revírní bánští úředníci se sídlem v Praze, ve Slaném, v Plzni, ve Stříbře, v Sokolově, v Lokti, v Chomutově, v Mostě, v Teplicích, v Kutné Hoře a v Budějovicích. Další horní hejtmanství sídlilo ve Vídni a do jeho obvodu spadali revírní úředníci sídlící na Moravě a ve Slezsku.³¹

Jako orgán druhé instance státní báňské správy byla určena horní hejtmanství. Mezi kompetence horních hejtmanství patřilo povolování ke zřízení báňského revíru, propůjčování dolových měr, prováděla prohledávání při propůjčování koncesí revírních štol, povolovala rozdělení dolových děl. Dále schvalovala stanovy bratrských pokladen, povolovala jejich vzájemné spojení. Horní hejtmanství rovněž rozhodovala o přestupcích proti Obecnému hornímu zákonu a o všech sporech vzniklých při hornické činnosti, pokud tato pravomoc nepříslušela soudům.

V monarchii byla celkem čtyři hejtmanství, jejíž sídla byla určena zákonem č. 77 z roku 1871 o zřízení a působnosti horních úřadů. Horní

³¹ Stanoveno nařízením Ministerstva orby č. 61 ze dne 24. dubna 1872

hejtmanství pro oblast Čech sídlilo v Praze. Horní hejtmanství ve Vídni mělo na starosti část Rakousko a dále také Salcbursko, Moravu, Slezsko a Bukovinu. Další Horní hejtmanství sídlilo v rakouském Klagenfurtu a do obvodu tohoto hejtmanství spadala oblast Štýrska, Tyrolska, Vorarlberska, Korutanska, Krajinu, město Terst, Gorice a Gradiška a oblast Istrie a Dalmácie. Poslední čtvrté Horní hejtmanství se nacházelo v Krakově a jeho pravomoc byla nad oblastí Haliče, Zátorska a Krakovska.

Nejvýše postaveným článkem státní báňské správy bylo Ministerstvo orby. Zákon působnost a pravomoc ministerstva přímo nespécifikoval, ale z praxe je možné odvodit jeho složení a fungování. Veškerá agenda Ministerstva se dělila na předsednickou skupinu, skupinu všeobecnou a skupinu účetní.

Skupina všeobecné agendy byla rozdělena na dvě sekce, které byly tvořeny deseti departmenty. „Hornickou agendu vykonával především VI. department, do jehož kompetence spadalo montánní zákonodárství, provádění horních zákonů, rozhodování o rekursech a jiných administrativních záležitostech, vyměřování poplatků z důlních měř, prodlužování platebních lhůt, odpisy poplatků za výhradní kutiště a míry, podpora hornictví a bratrských pokladen, montánní spolky, péče a podpora montánního školství, vedení a dohled nad učilišti, která podléhala Ministerstvu orby, personální záležitosti báňských hejtmanství a montánní statistika.“³²

Důležité postavení v hornických záležitostech měl i IX. department, který řídil státní a nadační doly v technicko - administrativních věcech. „Patřila mu agenda bratrských pokladen, penzí, provizí a darů z milosti, staveb kostelů a škol, vyúčtování za léčiva a lázeňskou péči, záležitosti všeobecných škol při státních dolech, jakož jejich duchovenské a dobročinné činnosti.“³³

Systém státní báňské správy, který vznikl zákonem z roku 1871, platil až do konce roku 1918, kdy monarchie zanikla. Československou republikou byl tento systém převzat a v odměněné podobě je používán i dnešní státní báňskou správou.

³² MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 669, ISBN 80-7225-130-9

³³ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. str. 66, ISBN 80-7225-130-9

6. Obecný horní zákoník z roku 1854

Tento horní zákoník je považován za nejdůležitější právní dílo týkající se hornictví v 19. století. Jeho význam spočívá v tom, že ukončil zdlouhavý proces unifikace a kodifikace horního práva v rámci celé bývalé rakousko-uherské monarchie. Avšak jeho účinnost byla omezena jen na české země a země rakouské. V Uhrách byl horní zákoník značně oslaben, neboť byl rozporuplný s uherskou ústavou. I přes skutečnost, že Obecný horní zákon neměl v Uhrách oporu v Ústavě, byl tamnějšími státními úředníky a báňskými podnikateli respektován.

Obecný horní zákoník obsahuje důležité prvky horního práva používaného do té doby, ale i řadu nových norem. „Zákon preferoval především báňské podnikatele, ale významným způsobem v něm byly zároveň založeny ochrana veřejného zájmu proti podnikatelům a úprava pracovněprávních a do určité míry i sociálních otázek. Přesto nevyřešil a ani nemohl vyřešit všechny problémy, které již existovaly a které narůstaly i později.“³⁴ Tato problematika se pak řešila postupným vydáváním nových zákonů a nařízení, které řešily problematiku ustanovení. Díky této skutečnosti se uvažovalo dokonce o novelizaci zákoníku. K této novelizaci nakonec ale nedošlo. Obecný horní zákoník byl ve své době považován za rozporuplné dílo. Na jednu stranu je vychvalován, díky tomu, že konečně sjednotil zákonodárství jedné oblasti práva, ovšem na druhou stranu je kvůli některým nedořešeným a problematickým ustanovením pokládán za neúplný. S odstupem času i přesto musíme Obecný horní zákoník hodnotit jako velký přínos jak pro báňské hornictví v 19. století, tak i pro celou historii hornictví v českých zemích.

6.1 Obsah obecného horního zákona

Obecný horní zákoník je rozdělen do šestnácti hlav, které řeší jednotlivé problematiky hornictví. Součástí obecného horního zákona je také vyhlásovací patent, který je zařazen na začátek samotného horního zákona. Tento císařský

³⁴ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. 182. ISBN 978-80-7037-200-5

patent vyhláše dne 23. května 1854 Obecný horní zákon v říšském zákoníku pod číslem 146. Účinnost zákona je stanovena od 1. listopadu 1854. Současně od 1. listopadu pozbývají platnosti veškeré dřívější zákony, které se vztahují na oblast hornictví. Myslí se tím veškeré dřívější horní řády, císařská nařízení a také zvyklosti.

Všechna práva, která byla nabyta podle dřívějších horních zákonů, zůstávají v platnosti. Avšak přechodná ustanovení Obecného horního zákona upravují jak se s těmito dříve nabytými právy má dále zacházet. Stanovují hlavně, jak budou tyto práva a svobody převedena a upravena podle nové báňské úpravy.

6.1.1 Hlava 1. – Všeobecná ustanovení

V první hlavě jsou vymezeny nejdůležitějšími pojmy důležité pro horní právo. Horní zákon určuje, které nerosty mohou být dobývány. Na základě toho jsou odvozena oprávnění pro dobývání a podmínky pro těžbu jednotlivých nerostů. Nerosty, které je možné dobývat, označuje zákon termínem vyhrazené nerosty. Na tyto nerosty se vztahuje právo horního regálu. K němu náleží veškeré nerosty, které je možné upotřebit pro jejich obsah kovů, síry, kamence, skalice nebo kuchyňské soli.³⁵ Horní regál se dále vztahuje na všechny druhy černého a hnědého uhlí, cementové vody, tuhu a živice. Je také stanoveno, že sůl podléhá státnímu monopolu, který je upravován zvláštními zákony. Pro vyhledávání a těžbu vyhrazených nerostů je potřeba povolení. Tato povolení jsou vydávána báňskými úřady první instance.

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, velkým problémem v hornictví byl problém nejednotnosti důlních měr. Obecný horní zákon stanovil jednotné užívání měr. Jako míra délková byl stanoven vídeňský sáh, jako míra plošná byl stanoven vídeňský sáh čtverečný a jako míra obsahová byla užívána vídeňská krychlová stopa. Metrické jednotky byly zavedeny až zákonem z roku 1871. Mezi další důležité jednotky patřil vídeňský cent užívaný jako obchodní váha a vídeňská mince užívaná jako platidlo. Pokud se používají v horních záležitostech jiné míry a nebo váhy, musí být uveden převodový poměr k základním jednotkám stanovených Obecným horním zákonem (§10).

³⁵ Upotřebením se rozumí to, že nerost obsahuje kov, či jinou látku v takovém množství a jakosti, aby bylo možné tento nerost dobývat pro průmyslové využití.

Poslední věcí, která je upravena v hlavě 1. Obecného horního zákona je stanovení báňských revírů. Hory, které jsou spojeny svou polohou, držbou nebo provozem, mohou být sloučeny v jeden báňský revír. Rozsah báňských revírů byl stanovován jednotlivými báňskými úřady. Každý revír musel být označen jménem.

6.1.2 Hlava 2. – O kutání

Tato část zákona zpracovává problematiku kutání ložisek. Termínem kutání se rozumí vyhledání vyhrazených nerostů v jejich ložiskách a jejich následné odkrývání. K dobývání nerostů je potřeba mít povolení. Povolení ke kutání je založeno na stanovení obvodu, ve kterém bude práce prováděna. Povolení byla vydávána báňskými úřady a měla platnost pouze po dobu jednoho roku, přičemž mohla být prodloužena na tak dlouho, dokud práce v daném kutacím obvodu pokračovaly. Avšak o prodloužení povolení směla zažádat jen osoba, které bylo vystaveno původní kutací povolení.

Důležitým ustanovením byl §17, kterým se stanovovalo kde bylo zakázáno kutání nerostů. Spadal sem zákaz kutání v budovách, uzavřených nádvořích, zahradách, hřbitovech, ohrazených místech. Okolo těchto objektů byla stanovena hranice 38 metrů, ve které byl stanoven stejný zákaz, jako by se týkal samotných objektů. Pokud bylo potřeba provádět těžbu pod veřejnými cestami či železnicemi, na zemských a říšských hranicích nebo na ochranných vodních stavbách, bylo potřeba svolení od příslušného správního úřadu.

Získáním kutacího povolení nabyl báňský podnikatel oprávnění k zahájení a provozu těžby. Pokud těžbě nebránilo starší horní právo, mohl oprávněný ve své stanovené oblasti těžít v neomezeném množství. Ovšem s vytěženými nerosty směl nakládat jen se svolením příslušného báňského úřadu. Povolení ke kutací mohlo být současně uděleno i více osobám. Zákon toto nezakazoval. Povolení pro více osob bylo udělováno především v případě, kdy vyhrazený nerost se nacházel v poměrně rozsáhlém ložisku.

„Něco jiného je výhradní kutiště, propůjčené báňským úřadem po označení bodu založení kutacího díla, když předtím nebo zároveň dosáhl kutěť kutacího povolení. Pak je musí označit kutacím znamením, ohlášeným okresním politickým úřadům a veřejně jimi vyhlášenými. Povolení musí být předloženo

majiteli pozemku. Tomu musí nahradit případné škody a v případě neshody žádat o zahájení nuceného postoupení pozemku. Jde o ověřování obyvatelnosti již zjištěného ložiska.³⁶ Okruh výhradního kutiště je stanoven poloměr 224 vídeňských sáhů.³⁷ Jednotlivé kutací kruhy se mohou částečně i překrývat, avšak o právu rozhoduje starší kutací kruh.

Jednotlivé báňské úřady vedly kutací knihy. Do těchto knih se zapisovala veškerá povolení ke kutaci a ohlášení výhradních kutišť. Zároveň byly do nich zapisovány jednotlivé převody kutacích povolení mezi báňskými podnikateli. Toto převedení na jiného podnikatele bylo možné jen za souhlasu příslušného báňského úřadu.

6.1.3 Hlava 3. – O propůjčce

Báňské propůjčky byly děleny na několik typů. Byly to propůjčky dolových měr, přebytků, povrchových měr, dále propůjčky na báňské koncese pomocných děl a revírních štol. Propůjčka znamenala nabytí vlastnického práva k vyhrazeným nerostům s oprávněním jejího dobývání. Propůjčka zároveň umožňovala zřizovat a následně provozovat vlastní pomocná díla nebo revírní štoly.

Každá žádost o propůjčku musela obsahovat osobní údaje žadatele, dále přesný popis polohy a povahy daného ložiska a další technické náležitosti důležité pro vytyčení důlního ložiska. Pokud žádalo o kutání na stejné ložisko více žadatelů, byl upřednostněn ten žadatel, který žádost podal dříve. Jestliže nastala situace, že žadatelé podali shodně žádost ve stejný den, pak propůjčky měly obdržet společně anebo podle dohody.

Vše ostatní mimo propůjčeného pole, čímž byla míněna pomocná díla (štoly a šachty), bylo zapisováno jako příslušenství dolu. Pokud bylo více žadatelů, pak se jednalo o koncesi. Revírní štoly byly povolovány ministerstvem na základě potřeby revíru. K tomuto povolení jsou potřeba revírní mapy a provozní plány.

³⁶ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. 183. ISBN 978-80-7037-200-5

³⁷ V přepočtu to je 425 metrů.

6.1.4 Hlava 4. – O postoupení pozemků a vody pro báňské podniky a o náhradě za důlní škody

První část se zabývala postoupením pozemků a vod pro potřeby důlních podniků. Každý majitel pozemku byl povinen přenechat pro potřeby důlního podnikatele k užívání potřebné pozemky. Za toto poskytnutí náležela přiměřená náhrada. V případě vedení vody odpovídal podnikatel za případné škody, které vznikly špatně položeným potrubím nebo jeho špatnou vodotěsností. Pokud nastala nehoda, šetření měl provádět báňský úřad v součinnosti s okresním politickým úřadem. U šetření se vyžadovala přítomnost podnikatele, který měl pozemek propůjčen, a dále znalců, kteří danou situaci měli zhodnotit. Posudek znalců pak prozatímne stanovoval způsob a výši odškodnění. Povrchové vody, které byly nutné pro báňský provoz, byly postupovány i proti vůli vlastníka, jestliže tomu nebránil veřejný zájem.

Druhá část čtvrté hlavy se zabývala náhradou důlních škod. V této části je možné zjistit jeden z hlavních nedostatků Obecného horního zákona. Náhrada škody, i z dnešního pohledu důležitá problematika, je zde upravena pouze ve dvou ustanoveních (§106, §107). Tyto dva paragrafy problematiku jen přibližují, nikoli hluboce upravují. Bylo stanoveno, že podnikatel neodpovídá za škody na budovách, vodovodech a nebo jiných zařízeních, která byla postavena bez úředního stavebního povolení po propůjčení dolového pole. Druhé ustanovení náhradu škody přímo neupravuje, ale zabývalo se případem, kdy majitel pozemku chtěl stavět v propůjčeném poli. Báňský úřadem měla být stanovena lhůta, do které byl podnikatel povinen v prostoru určeném ke stavbě vytěžit vyhrazené nerosty. Pokud tak podnikatel neučinil, mělo se jednat o náhradu škody z nevytěžených nerostů.

6.1.5 Hlava 5. – O vlastnictví k horám a o právech spojených s báňskou propůjčkou

V této části Obecného horního zákona bylo stanoveno co všechno je předmětem báňského vlastnictví. Veškerý nemovitý majetek měl být veden v evidenci horních knih. Do nemovitého majetku spadaly veškeré propůjčené dolové míry, přebytky, pomocná díla a revírní štoly. V případě nového zapisování

do knihy byl možný dvojitý způsob zápisu. Buď se nově nabytý majetek zapisoval samostatně, nebo se připisoval k již zapsanému vlastnictví.

Dolové míry se mohly slučovat pouze v tom případě, pokud spolu bezprostředně souvisely. Předpokladem pro sloučení dolových měr měl být cíl účelnějšího dolování. Stejně jako bylo možné slučování dolových měr, tak bylo možné i jejich rozdělení. Ovšem rozdělení dolových měr mohlo být provedeno jen za účelem sloučení se sousedním samostatným dolovým majetkem. Obě možnosti, jak slučování tak rozdělování důlních měr, musely mít stanovený plán dané operace, který se následně předkládal báňskému úřadu ke schválení a soudu k opravě zápisu do horních knih.

„Zvláštní ustanovení k držbě a užívání báňského vlastnictví se vztahují na vtělení do knih, na sloučení a rozdělení měr, na knihovní spojení s jinými nemovitostmi, na evidenci veřejné knihy, na příslušenství dolů, na užívání vyhrazených a nevyhrazených nerostů uvnitř dolové či povrchové míry, na užívání důlních vod, na právo provádět určité stavby v dole nebo na povrchu, na právo vykonávat živnostenská oprávnění.“³⁸

„Součástí báňského vlastnictví na povrchu tvoří se závodem jediný celek, musí být vloženy do horní knihy a poznamenány do pozemkových a jiných veřejných knih. Na příslušenství dolů, zvířata, stroje, nářadí, zásady materiálu, surovin a hutní produkty, lze vést samostatnou exekuci. O převodu na jiného majitele musí být do 14 dní vyrozuměn báňský úřad.“³⁹

Tato hlava horního zákona dále upravovala práva spojená s báňskou propůjčkou. Báňský podnikatel nabýval s udělením propůjčky právo těžit nejen vyhrazené nerosty, na které byla propůjčka udělena, nýbrž i všechny vyhrazené nerosty, které se vyskytovaly v oblasti podnikateli propůjčené. Zvláštní ustanovení se týkalo zlata a stříbra, které bylo odváděno mincovnímu úřadu. V případě nevyhrazených nerostů, které podnikatel získal dolováním, je směl užívat jen v takovém množství, které potřeboval pro provoz svých hor a hutí. Přebytky, které nebyl schopen využít, byl povinen nabídnout vlastníkovu pozemku jako náhradu nákladů. Majitel pozemku měl pak čtyřtýdenní lhůtu na rozhodnutí. V případě nevyjádření se do konce této lhůty, připadaly vytěžené přebytky

³⁸ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. 185. ISBN 978-80-7037-200-5

³⁹ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. 185. ISBN 978-80-7037-200-5

báňskému podnikateli. Avšak vlastník pozemku měl možnost zpracovávat nevyhrazené nerosty jen v případě, pokud tím nepřekážel báňskému provozu. V případě sporu rozhodovaly politické orgány společně s báňskými úřady.

Přednostní právo na využívání důlních vod měl báňský podnikatel. Toto přednostní právo se vztahovalo jen do doby spojení důlních vod s povrchovými vodami. Držitel hor musel v přiměřené lhůtě před báňským úřadem prohlásit, zda tohoto právo využije. Neuskutečnil-li v této době prohlášení, nebo nevyužil –li držitel hor tohoto vyhrazeného práva v příštích pěti letech, bylo možné zapůjčit důlní vody i jiným osobám. V případě, že byl důlními vodami pozemek poškozen, má majitel pozemku právo na odškodné.

Dále bylo v této hlavě stanoveno jaká další oprávnění měl držitel báňské propůjčky. Podnikatel měl právo razit důlní a povrchová díla, zřizovat potřebná zařízení, vodní díla, cesty, mosty, železnice. Mohl zakládat nové haldy, stavět potřebné budovy pro důlní provoz, používat vlastní dělníky pro potřebné práce a zabezpečovat dělníky potravinami. Veškeré pravomoci, které náležely k báňské propůjčce, byly upraveny v § 131 Obecného horního zákona. Spory týkající se této problematiky řešil báňský úřad, případně spolurozhodoval s politickým, živnostenským či jiným správním úřadem. K veškerým stavebním úpravám bylo potřeba stavební povolení příslušného stavebního úřadu.

6.1.6 Hlava 6. – O společném provozování hor a o těžářstvech zvláště

První ustanovení charakterizovalo, kdo byl oprávněn držet a provozovat doly. Mohly jím být fyzické a právnické osoby. Doly mohly být provozovány i více osobami, jejichž podíly měly být zapsány v horní knize. Pokud podíly nebyly uvedeny, byly všechny stejné. Dělení bez povolení báňského úřadu nebylo přípustné. Každý podílník ručil za příspěvky k provozu, za závazky vůči třetím osobám jen do výše svého podílu na společném jmění. Podíly byly nazývány kuxy a měly právní povahu movitých věcí. Těžářstvo se nesmělo rozdělit na více než 128 kuxů a jeden kux se nesměl dělit na více než 100 dílů. O jednotlivých podílech a dílech se vedly záznamy v knize těžařů.

Těžářstvem se pak rozuměla společnost, která těžila v určitém důlním poli. Nejdůležitější pozici v těžářské společnosti mělo být podle zákona ředitelství. Zřízení ředitelství muselo být ohlášeno báňskému úřadu a zapsáno do horní knihy.

Musela být uzavřena smlouva o působení ředitele, jemuž byla udělována plná moc k výkonu své funkce. Plnou moc udělovalo těžařstvo. Ve služební smlouvě měla být stanoveno přesné vymezení pravomocí ředitele. Obecný horní zákon zdůrazňoval význam funkce ředitele pro provoz závodu.

Shromáždění těžařů se muselo konat každé tři roky. Pokud ale jedna třetina těžařů, ředitelství nebo báňský úřad to považovaly za nutné, mohlo být svoláno i mimořádné shromáždění. O svolání shromáždění byla povinnost informovat písemnými pozvánkami, které měly být poslány nejméně 4 týdny před konáním mimořádného shromáždění. Na shromáždění se měla projednávat především zpráva ředitele a důležité správní a provozní záležitosti. K hlasování měli být oprávněni všichni přítomní těžaři podle počtu svých podílů. O zrušení těžařstva či o prodeji kmenového majetku byla povinnost rozhodovat $\frac{3}{4}$ hlasů všech podílů. Každý zápis ze shromáždění musel být podepsán všemi oprávněnými přítomnými.

S těžařstvem byla spojena také úzce problematika financí. Příplatkovou povinnost, která musela být stanovena shromážděním, vypisoval sám ředitel na stanovenou dobu a stanoveným způsobem. Společník, který neplatil, byl vyzván soudem k zaplacení. Pokud ani tak neučinil, šel jeho podíl do dražby. V případě, že podíl nebyl v dražbě prodán, přecházel podíl na ostatní společníky, kteří poplatky za něj zaplatili. Za vzniklé soudní poplatky ručil ten těžař, který nesplnil svoji povinnost. Jestliže se společník vzdal svého podílu, přecházel podíl na ostatní společníky s břemeny, avšak mohlo být zažádáno o exekuční dražbu.

6.1.7 Hlava 7. – O udržování dolů v provozu a o dolových lhůtách

V této hlavě byly upraveny postupy a náležitosti zabezpečení dolu a důlního provozu. Každý báňský podnikatel byle povinen díla a oblast udržovat v takovém stavu, aby nehrozilo žádné nebezpečí osobám nebo majetku. Následující ustanovení pak vyjmenovávalo veškeré možné způsoby zabezpečení. Mezi nejdůležitější bezpečnostní opatření patřilo ohrazení důlního díla proti spadnutí osob a zvířat, nebo proti zaboření. Dále musela být řádně zajištěna veškerá lezná oddělení, která stejně jako jízdní stroje musela být v pravidelných intervalech kontrolována. Zákon stanovil, že veškeré nářadí, které by ohrožovalo bezpečnost dělníků, muselo být odstraněna. Dalším důležitým bezpečnostním

prvkem bylo řádné zajištění odvětrávání dolu, stejně jako stanovení práce s ohněm a ochrana před požárem. Posledním důležitým bezpečnostním opatřením, které stanovil tento zákon, bylo užívání bezpečnostních lamp. Z důvodu možného výskytu výbušných plynů, musely být lampy řádně zabezpečeny a pravidelně kontrolovány.

Všechny přečiny a přestupky proti bezpečnosti osob a majetku, které vznikly v důsledku zanedbání nutné bezpečnosti práce na dolech, byly trestány podle Obecného zákona trestního. V každém případě vždy odpovídal viník, nezáleželo tedy, jestli se jednalo o vlastníka dolu, úředníka či podřízeného zaměstnance. Báňský úřad prováděl pravidelné kontroly na dolech. Pokud báňský úřad zjistil rozpor s bezpečnostními opatřeními, byl ustanoven znalec, který měl provést do stanovené lhůty nápravu. Pokud byl zjištěný stav natolik závažný, mohl báňský úřad nařídit okamžité odstranění škod.

Zákon vyžaduje, aby každé dílo mělo zajištěno stálý provoz. Stálým provozem se rozumělo obsazení díla každý den, kdy se v revíru pracovalo nejméně po dobu osmi hodin. Počet dělníků měl odpovídat obvyklému počtu, který byl na dané místo potřeba. Každé hlavní dílo muselo být udržováno ve schůdném stavu. Porub by měl být prováděn takovým způsobem, aby další otvírka tím nebyla ztížena nebo znemožněna.

Výsledky práce měly být oznamovány každý půlrok báňskému úřadu. Ten podávanou zprávu hodnotil. V případě, že báňský podnikatel nedodržel nejmenší stanovený výkon, musel jeho nedodržení zdůvodnit. „Při překážkách práce v dolových měřácích může horní úřad stanovit přiměřené dolové lhůty, ne vcelku delší než 1 rok, kromě výjimečných případů, které znemožňují provoz na delší dobu; ty musí být hlášeny báňskému úřadu do osmi dnů a majitel dolu podává čas od času hlášení o opatřeních k obnově provozu.“⁴⁰

Báňský podnikatel byl povinen vést důlní mapy. Tato povinnost mu vznikala až tehdy, když délky důlního díla dosahovaly víc jak 100 sáhů (200m), a dále tehdy, když každý postup dosáhl délky nejméně 50 sáhů. V důlních mapách musí být vyznačeny všechny důležité informace, které musely být každého půl roku doplňovány. Zároveň byla stanovena povinnost vedení statistik a výkazů o množství vytěžených vyhrazených nerostů, o vyrobených produktech, spotřebě paliva, stavu dělníka a dalších provozních poměrech.

⁴⁰ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. 188. ISBN 978-80-7037-200-5

Každý podnikatel byl zodpovědný za dodržování horních zákonů. Stejná povinnost platila i pro všechny spoluvlastníky, kteří byli zapsáni v horní knize. Spoluvlastníci ručili společně a nerozdílně za plnění povinností jím uložených.

6.1.8 Hlava 8. – O vzájemném poměru důlních podnikatelů

Osmá hlava se zabývá poměry mezi báňskými podnikateli. Mezi nejdůležitější ustanovení této hlavy patří zakotvení o vzájemném poskytování pomoci. Každý báňský podnikatel byl povinen nabídnout veškeré své pracovní síly, jakmile se dozvěděl o neštěstí v sousedním revíru. Poskytovat pracovní síly nebyl povinen v případě, že by byl ohrožen jeho důl. Poskytování pracovních sil bylo za mírnou úplatu. Zákon stanovil, co vše mohlo být poskytováno v rámci pomoci mezi báňskými podnikateli. Patřilo sem poskytování štol, šachet, větracích nebo vodotěžných strojů, důlních cest, drah, mostů a lávek. Byla také možnost dovolit založení a ražení pomocného díla.

Služebnosti vznikaly smlouvou nebo rozhodnutím báňského úřadu. Jestliže byla služebnost zřízena smlouvou, byli účastníci povinni ji předložit báňskému úřadu, který měl povinnost ji potvrdit. Následně byla smlouva předána soudu, aby byla zapsána do horní knihy. Nedohodli-li se účastníci, náleželo rozhodnutí o vzájemné pomoci báňskému úřadu. Nejvýše stanovená úplata za poskytnutí byla 10%. Doprava měla odpovídat vlastním dopravním nákladům. Při setkání na prorážkách byli majitelé dolu povinni za pomoci důlního měřiče stanovit hranici dolových měř.

6.1.9 Hlava 9. – O poměru majitelů dolů k jejich úředníkům a dělníkům

Další část Obecného horního zákona se zabývá poměrem majitelů dolů ke svým úředníkům a dělníkům. Tato hlava byla v zásadě pracovněprávními předpisy v oblasti důlního podnikání. Pro úpravu veškerých vztahů v této oblasti musel být vydán služební řád, který byl schválen báňským úřadem. Ustanovení, která obsahoval služební řád jsou taxativně vyjmenována v § 200 Obecného horního zákona. Patřilo sem rozdělení tříd dělníků a dozorců, o poměru mezi dělníky a dozorci, o pracovní době, o chování ve službě, o výplatě mezd,

o dávkám při onemocnění a úrazech, peněžítých a pracovních trestech a také o okamžitém rozvázání pracovního poměru.

Byla zde rovněž stanovena výpovědní doba. Úředníci a dozorcí měli stanovenou tříměsíční výpovědní lhůtu, dělníci pouze čtrnáctidenní. Po uplynutí této doby mohli zaměstnanci vystoupit ze služby nebo být propuštěni. Jak bylo zmíněno výše, bylo možné i okamžité propuštění ze služebního poměru. Okamžité propuštění ze služebního poměru nastalo jen v určitých případech. Dělo se tak především u spáchání zločinu, přečinu ze ziskuchtivosti, veřejné mravopochestnosti nebo podobným přestupkem. Dále byli propuštěni ti, kteří spáchali přestupek proti bezpečnosti osoby nebo majetku zaměstnavatelova podle Obecného trestního zákoníku. Bez předchozí výpovědní lhůty mohli být propuštěni i ti, kteří se provinili povinnostmi, úctou či věrností vůči svému zaměstnavateli. Při provozování vedlejší činnosti v rozporu s hlavním pracovním poměrem, nebo při zneužití znalostí o závodních skutečnostech ke škodě zaměstnavatele, byl taktéž dán důvod k propuštění bez výpovědní lhůty.

Stejně jako mohl být ukončen služební poměr bez výpovědi ze strany zaměstnavatele, byla stejná možnost i na straně zaměstnance. Zaměstnanec tak mohl ukončit pracovní poměr z důvodu špatného nebo ponižujícího jednání, z důvodu odepření smluvního zaopatření nebo nedodržení včasného vyplacení mzdy. Každému horníkovi nebo dozorcí, kterému skončil služební poměr musel být vydán list na odchodnou, který se jinak nazýval propouštěcím listem. V tomto dokumentu byla uváděna kategorie, do které zaměstnanec náležel, dále bratrská pokladna, jejímž byl členem, a vznik a zánik služebního poměru.

Mzda měla být vyplácena jednou měsíčně dozorcům a každých 14 dní dělníkům. Výplata byla vyplácena v hotových penězích, srážky byly prováděny podle Služebního řádu. V Obecném horním zákoně bylo přímo stanoveno, že výplata nesměla být vyplácena v hostincích a výčepech. Doba, která byla potřebná pro výplatu mzdy se započítávala do pravidelné pracovní doby. Náradí byla dodávána a hrazena zaměstnavatelem. Dělník ručil pouze za škody, které by případně zavinil.

6.1.10 Hlava 10. – O bratrských pokladnách

Problematika bratrských pokladen je blíže přiblížena v části 4.2, změny reagující na sociální situaci. Bratrské pokladny byly instituce, které sloužily k zajištění peněžitých dávek horníkům, kteří z důvodu úrazu nemohli vykonávat svoji práci. Tyto dávky byly vypláceny z příspěvků, které horníci do bratrských pokladen ukládali.

Ustanovení desátého dílu byla později zrušena a nahrazena novým zákonem o bratrských pokladnách.

6.1.11 Hlava 11. – O báňských dávkách

Další málo rozpracovaná kapitola Obecného horního zákona zabývající se poplatky za propůjčené dolové míry. Každá propůjčená dolová míra podléhala pravidelnému poplatku. Poplatek byl vyměřován každé pololetí. Zákon stanovil kolik byla přesná výměra důlních a povrchových měř. Tento poplatek se nazýval měrným. Měrné se platilo báňskému úřadu, a to vždy v měsíci červnu a v měsíci prosinci. U ostatních báňských oprávnění byla provedena zvláštní úprava. Báňský desátek byl zrušen zákonem z roku 1862.

6.1.12 Hlava 12. – O vrchním dozoru báňských úřadů na hory a o řízení při něm

Báňským úřadům příslušelo vykonávat vrchní dozor nad provozem hor. Měly kontrolovat veškeré povinnosti, které báňským podnikatelům ukládal horní zákon, a zasahovat všude tam, kde bylo potřeba jejich zásahu a opatření. Veškerá řízení vrchního dozoru se prováděla z úřední povinnosti. Mezi nejdůležitější povinnosti báňských úřadů patřilo: provádění prohlídek dolů, podávání zpráv o těchto prohlídkách, nahlížení do provozních map, konání místních šetření a vydávání potřebných příkazů a bezpečnostních opatření. Báňské úřady zároveň mohly ukládat pokuty za nesplnění příkazů a opatření. Úřady vydávaly nařízení potřebná k dodržování horního zákona. Báňské úřady mohly v případě nedodržování vydaných příkazů dosadit odborníka na místo závodního dolu.

Řízení před báňským úřadem bylo zahajováno buď z úřední povinnosti a nebo na žádosti stran. Žádosti stran mohou mohly být přijímány písemnou nebo ústní formou, pokud nebylo stanoveno jinak. V případě ústního podání se sepisuje protokol. I v horním zákoně se objevují procesní lhůty. Není možné však doslovné porovnání se současností, neboť v této době nejsou procesní lhůty přesně stanoveny. Zákon pouze stanovuje, že lhůty běží nepřetržitě. Zároveň stanovuje, že pokud poslední den lhůty připadá na neděli či svátek, končí lhůta až následujícím dnem.

Stížnosti proti řízení a jeho náležitostem se podávaly k vyšší instanci ve lhůtě 30 dnů od doručení rozhodnutí. Ve výjimečných případech mohl báňský úřad lhůtu prodloužit. Výkon rozhodnutí prováděly politické úřady, soudy a v případě příslušníků vojska vojenské úřady.

Peněžité pokuty byly placeny prostřednictvím báňského úřadu, který je následně skládal do bratrské pokladny příslušné pro závod, kterého se pokuta týkala. Náklady na šetření nesl odsouzený nebo strana, která dala k šetření podnět. Báňský úřad pak určil poměr v jakém měly strany nést náklady.

6.1.13 Hlava 13. – O trestech za přestupek předpisů horního zákona

Základem pro trestání bylo trestní právo, avšak tresty za porušení horního zákona byly stanoveny zvlášť. Tato část uváděla jednotlivé trestné činy, jejich skutkovou podstatu a tresty za jejich porušení. Nejdůležitějším trestným činem proti hornímu zákonu bylo neoprávněné provozování hor. Viníkovi se mohla uložit pokuta od deseti do dvouset korun. Pokud se nedovolené podnikání opakovalo, peněžité pokuta se mohla dvojnásobit. Jako další trestný čin uváděl horní zákon neoprávněné užití nerostů. Ten, kdo těžil bez povolení báňského úřadu vyhrazené nerosty, byl povinen zaplatit pokutu vy výši hodnoty neoprávněně nabytých nerostů. Jestliže se hodnota nerostů nedala přesně určit, pak výši pokuty určoval báňský úřad. Pokuty jsou udělovány i v případě trestného činu opožděného nabytí dolu a za opomenutí ustanovení zmocněnce. Zmocněnec, který není ustanoven ani po zaplacení příslušné pokuty, je určen báňským úřadem na náklady podnikatele.

Za opomenutí bezpečnostních opatření v dolech nebo za zanedbání náležitého provozu mohl báňský úřad odejmout oprávnění. Při prvním zjištění této

skutečnosti byla uložena podnikateli pokuta. Za opakované zjištění nedostatků mohla být pokuta navýšena. Pokud podnikatel těmto skutečnostem následně nezabránil, hrozilo mu až odebrání oprávnění k provozu.

Ostatní trestné činy byly trestné činy týkající se zaměstnanců. Patřilo sem například porušení zákazu zaměstnávání dětí a neohlášení nehody. V ustanovení jednotlivých trestných činů byly stanoveny jednotlivé peněžité pokuty.

6.1.14 Hlava 14. – O zániku, odnětí a vzdání se báňských oprávnění

Povolení ke kutaci zanikalo uplynutím doby, vzdáním se nebo opuštěním kutacího místa. Jak je již zmíněno v předchozí části zákona, mohlo dojít i ke zbavení oprávnění za trest. Zánikem povolení zanikaly veškerá práva spojená s udělovaným povolením.

Propůjčky dolových a povrchových měr mohly zaniknout buď odnětím a nebo vzdáním se. V prvním případě následoval po odnětí exekuční prodej a dražba. Nenašel - li se kupec, báňský úřad prohlásil propůjčené míry za opuštěné a báňské povolení za zaniklé. Všechny povrchové budovy, pozemky, zařízení a ostatní příslušenství zůstaly ve vlastnictví původního majitele a zástavní práva na nich zůstaly beze změny. Soud pouze vyznačil změny v horní knize.

Druhou možností zániku propůjčky měr, bylo její vzdání se. Vzdání se propůjčky bylo prováděno majitelovým prohlášením. Veškeré mapy, které se vztahovaly na odňatá nebo opuštěná díla, byly předány báňskému úřadu do úschovy. Každý nový podnikatel, který dílo uvedl opětovně do provozu, směl těchto map využívat pro své potřeby.

6.1.15 Hlava 15. – O zástavních přednostních právech k horám a k jejich příslušnosti v exekuci

Předposlední část horního zákona se zabývala zástavními právy a problematikou exekuce a konkurzu. Tato část horního zákona platila pouze do roku 1896. Toho roku byl 27. května vydán exekuční řád, který veškerá ustanovení týkající se problematiky exekuce zrušil a nahradil novými předpisy.

„V případech exekuce: z nejvyššího podání, po srážce útrat za odhad, sekvestrací⁴¹, prodej majetku a řízení, se uspokojí věřitel v pořadí:

1. státní pokladna (až 3 roky nazpět), 2. dělníci s pohledávkami ne staršími jednoho roku, 3. pohledávky bratrských pokladen zaplacené dělnictvem, ale nesložené pokladnám, 4. poplatky dědičným a revírním štolám, 5. ostatní zástavní věřitelé v pořadí, ve kterém získali svá zástavní práva.“⁴²

Stejný případ byl i ve věcech týkajících se konkurzu. Ustanovení, která obsahoval Obecný horní zákon, byla nahrazena Konkurzním řádem z 25. prosince 1868. I v případě konkursu byly pohledávky uspokojovány ve stejném pořadí, pokud nejsou starší tří let, u dělníků a revírních zařízení pak starší jednoho roku.

6.1.16 Hlava 16. – Přejídná ustanovení

Tato část zákona se zabývala ustanoveními, která nebylo možné zařadit do předchozích částí zákona. V prvním ustanovení tohoto dílu byl upraven postup u dosavadních zvláštních báňských oprávnění. Tyto zvláštní báňská oprávnění, která nebyla udělována jako dolové míry, zůstávaly sice v platnosti, avšak musely být do šesti měsíců přihlášeny u báňského úřadu od nabytí účinnosti tohoto zákona. Prodloužení lhůt báňským úřadem nesmělo překročit lhůtu dvou let ode dne ohlášení, bez ohlášení nárok nevznikl. Do dvou let musel podnikatel nechat vyměřit dolové míry podle tohoto zákona. Překročil - li stanovenou dobu dvou let, jednalo se o neoprávněné podnikání. Tyto zvláštní báňská oprávnění byla vydávána na určitou dobu a zanikaly tedy uplynutím stanovené doby.

Tato část zákona dále pojednávala o zřízení revírních stanov. Majitelé dolů měly stanovenou povinnost, že do šesti měsíců od účinnosti zákona musely stanovit výbor o třech až sedmi členech. Společně s tím musely vypracovat přehlednou mapu revíru, kterou předkládaly báňskému úřadu k přezkoumání.

Přejídná ustanovení pojednávala o hutních a dalších koncesích. Veškeré tyto koncese zůstávaly beze změny. O oprávnění, která nebyla zanesena v horní knize se muselo znovu zažádat. Majitelé starších dolových měř, které nebyla v rozhodný okamžik vytčeny, mohly být sousedním podnikatelem vyzváni

⁴¹ Sekvestrace znamená ustanovení vnučené úřední správy soukromého majetku.

⁴² JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie (Metodika báňsko – historického výzkumu)*. Národní technické muzeum, Praha, 2010. str. 192. ISBN 978-80-7037-200-5

prostřednictvím báňského úřadu k jejich vyměření. Všechny starší získané dolové míry a hutní závody podléhaly všem ustanovením tohoto zákona.

7. Společenskovední význam kodifikace horního práva

Obecný horní zákon má velký význam nejen pro svoji dobu, ale i pro dobu pozdější. Ve své době byl pokládán za dílo, které částečně vylepšilo báňské poměry jednotným systémem. Největší smysl Obecného horního zákona byl v jeho liberálním přístupu k horní problematice. Nově tak odděluje důlní vlastnické právo od zastaralých omezení feudálního práva. Důležitou skutečností, kterou způsobil Obecný horní zákon, bylo zrušení středověkého cechovního systému. Tímto krokem je umožněna svoboda podnikání v hornictví a tím dochází k nárůstu průmyslu.

„Obecný horní zákon lze srovnat se zákony jiných států s vyspělým hornictvím. Zde je nutné uvést na prvním místě francouzský horní zákon z roku 1810 a pruský horní zákon z roku 1865. Při tomto srovnání se jeví zpracování některých částí Obecného horního zákona jako ne zcela úplné.“⁴³ Tato skutečnost se projevila již po několika letech platnosti zákona. Zákon měl být novelizován. Roku 1874 zpracoval Jan Lhotský nový horní zákoník. Avšak ten byl většinou horních úřadů, znalců a odborníků v oboru horního práva zamítnut. I přes tyto nedostatky měl velký význam pro naše země. Jak jsem zmínila výše, Obecný horní zákon pozitivně ovlivnil rozvoj báňského podnikání.

Dalším podstatným důsledkem Obecného horního zákona bylo zavedení organizační struktury oblastních báňských úřadů. S tím je spojeno i vytvoření jednotných báňských kontrolních úřadů v Maďarsku. Přestože v Uhrách byl Obecný horní zákon v rozporu s ústavou, byl zde dodržován. Proto také mohlo dojít k přeměně báňské správy. V Maďarsku bylo po provedení zákona ustanoveno sedm oblastních správ. Úpravu báňské správy v českých zemích po přijetí Obecného horního zákona jsem rozebrala v 5. kapitole.

Hlavní význam Obecného horního zákona je i v jeho dalším používání dalšími právními řády. Se zánikem Rakousko – Uherské monarchie roku 1918 používání Obecného horního zákona nekončí. Zákon byl přijat Československou Republikou. S postupným doplňováním byl používán až do roku 1957, kdy byl

⁴³ PRAŽÁK, Jaroslav. *Rozbor obecného horního práva z roku 1854 a jeho další vývoj*. Sborník přednášek. Hornická Příbram ve vědě a technice. 1995. str. 13

přijal zákon č. 41/1957 Sb., o využití nerostného bohatství. Některá ustanovení Obecného horního zákona byla využita i pro zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využívání nerostného bohatství, ve znění pozdějších předpisů. Tímto významným kodexem se neinspirovaly pouze české a československé zákony, ale i jiné evropské zákony.

Řada ustanovení Obecného horního zákona přešla i do jiných zákonů upravující jiná odvětví. Je tomu tak například v otázkách vztahů mezi podnikateli a pracovníky, otázky sociální a nebo otázky procesní. Z toho je možné dovodit, že vznik Obecného horního zákona měl takový význam, který bude sloužit jako inspirace při tvorbě další ustanovení a předpisů zabývajících se hornictvím a horním právem. Jedná se o jeden z nejdůležitějších právních kodexů vzniklých v 19. století.

8. Závěr

Ve své diplomové práci zaměřené na vývoj horního práva v 19. století a stačila se přiblížit nejvýraznější mezníky. Ačkoli je toto období značně rozsáhlé, zpracovala jsem do své práce pouze nejvýznamnější mezníky horního práva a s ním i spojené skutečnosti. Období 19. století je z pohledu horního práva a hornictví velkým mezníkem. Tento zlom je způsoben mnoha vlivy. Vlivy, které si myslím, že měly zásadní vliv na tento mezník, jsem do své práce zařadila. Společně s horním právem je úzce propojena i báňská správa. Vývoji báňské správy a změnám s ní související se v jedné kapitole také dopodrobna věnuji.

Aby bylo možné si představit situaci v horním právu na počátku 19. století, věnuji se v druhé kapitole nejdůležitějším mezníkům ve vývoji českého horního práva. Nejdůležitějším horním předpisem byl *Ius regale montanorum*, který se stal základní pramenem středověkého feudálního horního práva a pro ostatní pozdější horní zákony se stal inspirací. Jeho základní myšlenky převzal i Jáchymovský horní řád, další významný horní předpis v dějinách horního práva. Tyto dva právní předpisy platily zároveň, a proto v českých zemích došlo k dualismu v horním právu. Projevovaly se snahy o vyřešení této situace unifikací a kodifikací, horního práva, avšak byly ovlivněny politickými vlivy.

Situace se vyřešila teprve v 2. polovině 19. století, kdy došlo k přijetí Obecného horního zákona. Již v první polovině 19. století probíhaly práce na přípravě nového horního zákoníku, avšak nebyly dokončeny. Tyto snahy jsem přiblížila v další části své práce a zaměřila se na nejdůležitější předpisy, které předcházely Obecnému hornímu zákonu a předpisy podmiňující jeho přijetí. Zaměřila jsem se také i na předpisy, které nejsou výsledkem kodifikace horního práva, ale společně s Obecným horním zákoníkem jsou důležité pro hornictví v celé Rakousko-Uherské monarchii. Těchto dílčích předpisů je celá řada a jejich podrobné zpracování by vydalo na samostatnou práci. Z tohoto důvodu jsem se zaměřila pouze na ty, které mi připadaly pro hornictví a horní právo nejdůležitější.

Jak již jsem zmínila výše, kodifikace a unifikace tohoto odvětví byla podmíněna řadou změn a vlivů. Těmto vlivům věnuji jednu celou kapitolu.

Z mého pohledu soudím, že mezi jeden z nejdůležitějších vlivů patřila průmyslová revoluce a nástup uhlí jako hlavního palivového materiálu. Ovlivnění vývojem a přeměnou společnosti díky průmyslové revoluci jsem chtěla nastínit v další části své práce. Společnost potřebovala novou úpravu horního práva, neboť dosavadní úprava představovaná především *Ius regale montanorum* a Jáchymovským horním řádem přestala být dostačující. Důležitým vlivem na horní právo jsem shledala i postavení hornického obyvatelstva. Tuto část jsem do své práce zařadila z toho důvodu, že utváření nové kapitalistické společnosti, jejíž součástí je i dělnická třída skládající se i z hornického obyvatelstva, mělo vliv na některá ustanovení Obecného horního zákona a také na další právní předpisy. Předpisy týkající se hornického obyvatelstva byli především v rámci bezpečnosti práce, ale jelikož byly důležité společně s horním právem, zařadila jsem tuto problematiku.

Důležitou okolností, která ovlivněna vývoj a změny v horním právu jsou proměny státní báňské orgány. Již od počátku horního práva na našem území existovaly orgány, které sloužily ke kontrole dodržování horních předpisů. I vývoj báňské správy prošel vývojem, avšak ve své práci jsem se zaměřila pouze na její vývoj v 19. století. Vydání Obecného horního zákona pak báňskou správu zreformoval, avšak největší význam na jejím utváření měl zákon o zřízení horních úřadů. Tento zákon dal základ pro báňskou správu i v Československé republice a je možné říct, že v obměněné podobě je používat tento systém i dnes.

Poslední část práce jsem věnovala Obecnému hornímu zákonu a jeho nejdůležitějším ustanovením. Pro rozbor horního zákona jsem se rozhodla z toho důvodu, že řada jeho ustanovení měla nadčasový charakter, neboť byla později přejata jak Československou republikou, tak i položila některé základy pro současný horní zákon.

Ačkoli existují názory, že Obecný horní zákon je možné považovat za nedokonalý, protože neupravoval některé oblasti důležité pro hornictví a těžbu uhlí, po zpracování této práce a prozkoumání Obecného horního zákona s tímto stanoviskem nesouhlasím. Z mého pohledu je tento horní kodex z 19. století značně rozpracovaný, o čem svědčí i jeho pozdější převzetí do jiných právních řádů a inspirace některými jeho ustanoveními v na konci 20. století.

Ve své práci jsem se snažila přiblížit a systematicky zpracovat nejdůležitější mezníky v horním právu 19. století. Tyto mezníky pokládám

za nejdůležitější z důvodu jejich vlivu na přijetí Obecného horního zákona a změny v báňské správě.

Již jsem již zmínila výše , tak historie horního práva je značně obsáhlá a i zmapování jednoho jejího období by vydalo na velmi rozsáhlou práci. Doufám, že jsem ve své práci vystihla ty nejpodstatnější události, které mají sloužit jako představa pro vývoj a změny horního práva v 19. století.

Jsem si vědoma, že má práce může obsahovat některé nedostatky, které však vzhledem k rozsáhlosti daného tématu budou prominuty, neboť není možné takto rozsáhlou oblast právní úpravy shrnout do jediné práce. Ačkoli se o horní právo zajímám, jedná se o tak rozsáhlou oblast lidské činnosti, že spoustu důležitých skutečností spojených s horním právem jsem mohla ve své práci opomenout. Svoji diplomovou práci jsem se snažila zpracovat z mého pohledu, tak i její zpracování jim může být ovlivněno.

9. Resumé

Mining law is an important part of every law rule. As every other sector of law, it also went through a specific evolution. For understanding the mining law in 19th century, knowing the historical development is required.

The beginning of Czech mining law is connected to the Jihlava's and Kutná Hora's law, but *Ius regale montanorum* was the most popular and most important medieval mining law rule. This legal code represented a basic form of feudal mining law in the Czech countries.

From the 15th century has been the deteriorating royal power overtaken by cities and aristocrats. Important role in this period of time was played by the family of Šliks. Štěpán Šlik was the one who has published the mining law rule for the city of Jáchymov. This law rule has considerably weakened the royal power. Ferdinand I. has concluded in this connection a treaty with the states that is called the "Equalization about mountines and meals". This treaty gives the mining regale back to the ruler and the family of Šliks was weakened. At this time was published a new mining law rule by the ruler. This new law rule for Jáchymov was the same as the previous, just with some little distinctions. The biggest importance in Czech countries had the *Ius regale montanorum* and the Jáchymov's mining law rule from the 1548.

The boom of mining in the 16th century caused publishing of other mining law rules that had a local significance. This situation caused publishing of a big amount of mining law rules and with that a specific discrepancy in mining legislation. Here came through attempts for unifying this area of law. Already Rudolf II and Marie Terezie with her son Josef II were trying to unify the law.

A change was not coming until the 19th century. Thanks to the industrial revolution and the commencement of mining the coal as the main mining mineral, there was a need of change in the mining legislation. There are efforts to unify and to codify the legislation since the beginning of the 19th century. An important act is the work of Franze Anton Schmidt, who wrote a wide collection of mining rules. In this work we can also find a part dedicated to the Czech mining history from the half of the 13th century until 1844.

Works on the new mining law rule took all the first half of the 19th century. In 1854 was published the General mining law along with other implementing rules. The need of publishing a new mining law proceeded from needs affected by industrial revolution. The demands of the society were increasing along with the demand for products of light industry. This need was related to the question of fuel. The coal looked here as the perfect solution. However, the valid mining law rules haven't corresponded with the requirements for needs of the coal, so a codification was essential.

Big changes in the 19th century related to the mining, concerned the organization of state mining authorities. This area also went through a certain evolution. First changes in the organization were being detected after 1848. But the biggest changes were related to the General mining law and to the law rule from the year 1871 about establishment of mining offices. The system of mining authorities had three instances. On the first degree was the coalfield officer, on the second was mining county representative and on the third was the ministry of ploughing. The coalfield officers were responsible for negotiating mining issues and supervising their realisation. This instance worked as the mining police. The mining county representative has been deciding in cases of offence against the General mining law. The powers of the Ministry weren't determined by the law itself, we are deducing them from the practice. The ministry was dealing with the creation of mining law rules in the first place.

The most important law rule was the General mining law, published in 1854. This rule provided for the mining law not only for the Czech countries but for all the Austro-Hungarian Empire. It contained not only a lot of elements of mining law used until that period, but also many of new rules. The law rule was separated into 16 heads. One part of the law rule was a declaring patent. The law rule came into effect on 1st November 1854.

The General mining law had a big significance not only for his time but also for the following times. The biggest significance in this law was his liberal attitude for mining issues. Newly it has separated the mining proprietary law from the old limitations of feudal law. The main significance of the General mining law lies in using it in other law rules. The use of the General mining law hasn't finished jointly with the ending of the Austro-Hungarian Empire. Not only the

Czech and Slovak law rules were inspired with this codex, but also other Europeans law rules. Many of the rules from the General mining law came into other rules concerning other sectors. It is one of the most important law codices created in 19th century.

10. Seznam odborných pramenů

10.1 Odborná literatura

- AGRICOLA, Jiří. *Dvanáct knih o hornictví a hutnictví*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2001, ISBN 80-7225-057-4
- BÍLEK, Jaroslav. *České horní právo 2 – Ius regale montanorum*. 1978
- JANGL, Ladislav. *České horní právo 1 – České horní zákony*. 1977
- JANGL, Ladislav. *České horní právo 3 – Jáchymovský královský báňský řád z roku 1548*. 1978
- JANGL, Ladislav. *České horní právo 4 – České báňské řády*. 1979
- JANGL, Ladislav. *České horní právo 5 – Doplnkové báňskoprávní předpisy*. 1980
- JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská terminologie (Metodika báňsko-historického výzkumu)*. Vydalo Národní technické muzeum, Praha, 2010. ISBN 978-80-7037-200-5
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích do roku 1880*. Nakladatelství Československé Akademie věd, Praha, 1960
- MAKARIUS, Roman. *České horní právo I.díl*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 1999. ISBN 80-7225-033-7
- MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2004. ISBN 80-7225-130-9
- STERNBERG Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. Vydavatelství Montanex a.s., Ostrava, 2003. ISBN 80-7225-093-0
- SULDOVSKÝ, Josef. *Kronika hornictví zemí Koruny české*. Vydavatelství CDL Design s.r.o., Ústí nad Labem, 2006. ISBN 80-903760-0-2

10.2 Právní předpisy

- Obecný horní zákon č. 146/1854
- Zákon č. 77/1871 ř.z., o zřízení a působnosti báňských úřadů

10.3 Ostatní prameny

- Sborník přednášek ke 150. výročí vydání Obecného horního zákona, Montanex a.s., Hradec nad Moravicí, 2004
- Sborník přednášek k 140. výročí účinnosti Obecného horního zákona, Hornický Příbram ve vědě a technice, Příbram, 1995
- Hornická ročenka `92, Český báňský úřad, RBZS Ostrava, 2003
- www.hornictvi.info